

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

**Szendró külterületi elnevezéseinek
nyelvészeti elemzése**

Témavezető:
Dr. Hoffmann István

Készítette:
Nagy Marianna
V. magyar-német

2010
Debrecen

TARTALOM

Bevezetés	3
A kutatás módja	3
A vizsgált település bemutatása	5
Elpusztult középkori települések Szendrő környékén	7
A szócikkek szerkezete	12
Helynévtipológiai vizsgálatok	13
Funkcionális-szemantikai elemzés	13
1. A névrész megjelöli a hely fajtáját	14
2. A névrész megnevezi magát a helyet	17
3. A névrész kifejezi a hely valamely sajátosságát	17
4. Kategorizálhatatlan nevek	20
Keletkezéstörténeti vizsgálat	21
1. Szintagmatikus szerkesztéssel alkotott nevek	21
2. Morfematikai szerkesztéssel alkotott nevek	24
3. Jelentésbeli névalkotással keletkezett nevek	26
4. Szerkezeti változással alakult nevek	28
5. Névátvétel	29
6. Kategorizálhatatlan nevek	29
Szótár	30
Irodalom	80

Bevezetés

A kutatás módja

Szakedolgozatom témájának (*Szendrő külterületi elnevezéseinek nyelvészeti elemzése*) kiválasztása nem volt nehéz feladat: nyelvészeti tanulmányaim során több helynévszótárral is találkoztam, szemináriumi dolgozat keretében pedig már korábban is foglalkoztam névtani kutatással. A szakedolgozat témájának megfontolásakor választásom korábbi lakóhelyemre, Szendrő városára esett, mivel egyrészt ezek a helynevek, az elnevezés motivációi – jórészt – számomra is jól ismertek, másrészt a kutatás során még többet tudhattam meg szülővárosomról. Szakedolgozatomban Szendrő külterületei elnevezéseinek funkcionális-szemantikai és keletkezéstörténeti vizsgálatát végeztem el, melyhez a HOFFMANN ISTVÁN-féle helynévtipológiára támaszkodtam (HOFFMANN ISTVÁN (2007), *Helynevek nyelvi elemzése*).

Szótáram névanyagához MIZSER LAJOS gyűjtését vettem alapul, aki Szendrő monográfiájában összefoglalta a külterületi hivatalos elnevezéseket, a szóban ma is használt neveket, valamint azokat, melyeket sikerült adatolnia a régiségből. Munkám során TRONKOS JÁNOS, valamint GOMBKÖTŐ ISTVÁN szendrői lakosok voltak segítségemre a területek pontos elhelyezkedésének leírásában, s a nevek motivációinak felderítésében. MIZSER gyűjtésében olyan helynevek is szerepelnek, melyeket az adatközlők nem tudtak lokalizálni – ezeket a megfelelő szócikkekben külön jelzem. A többi szócikkben szereplő nevek ma is ismertek és használtak. Dolgozatom célja tehát egyrészt a korábbi századokban keletkezett, hosszú ideig fennmaradt helynevek vizsgálata volt, másrészt a mai névanyaggal való összevetés. Bizonyos helyneveket ma már kevésbé ismernek és használnak a településen, de azért még élnek a köztudatban. A lokalizációban segítségemre voltak különböző térképrészletek is, melyekre Szendrő monográfiájában bukkantam: elsősorban egy 1816-ból való kézíratos térkép, valamint az 1853-as, második katonai felmérés térképe. Ezekon kívül felhasználtam az önkormányzati levéltár kataszteri térképeit is: nevezetesen az 1892-es és 1914-es birtokvázlatokat.

A névelemzéshez komoly segítséget nyújtottak a nyelvészeti könyvtár különböző forrásai. E munkák a következők: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*

(Budapest, 1967–76), a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (KISS LAJOS, Budapest, 1988), a *Régi magyar családnevek szótára* (KÁZMÉR MIKLÓS, Budapest, 1993), *Új Magyar Tájszótár* (Budapest, 1979–2002), a *Magyar Értelmező Kéziszótár* (Budapest, 1972). A szótárban szereplő neveket HOFFMANN ISTVÁN *Helynevek nyelvi elemzése* (Budapest, 2007) című könyvében található keletkezéstörténeti vizsgálat alapján elemeztem, s az általa használt helynévtipológiai osztályozást tekintettem mérvadónak.

A vizsgált település bemutatása¹

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található Szendrő város Miskolctól 40 km-re északra, a Bódva völgyében fekszik. A Szendrőt határoló helységek: északról Szalonna, Perkupa, észak-nyugatról Varbóc, Alsótelekes, nyugatról Szuhogy, délről Edelény, Szendrőlád, keletről Abod, Galvács és észak-keletről pedig Meszes. Területe 5356 hektár. Lakóinak száma a 2004-es adatok szerint 4407 fő.

A város nyugati része és a Bódva völgye a Rudabánya–Szalonnai-hegységhez, a Szendrői-rögvidék pedig a Csereháthoz tartozik. Természetföldrajzi adottságait tekintve gazdag forrásokban és vízfolyásokban, vízrajzát a Bódva folyó határozza meg. A külterület elnevezéseiben ezek a természeti jellemzők – a források, vízfolyások, a közephegység mészkőtalapzata és a folyó hordaléktalaja – tükröződnek vissza, hiszen gyakoriak a *kút, patak, lápa, tó, hegy* utótagú helynevek.

Szendrő ősidőig visszamenő múltját bronzkori és szkítakori feltárások igazolják. A település a tatárjárást követő várépítések korában lépett a történelem színpadára, az 1300-as években építette fel Bebek György a szendrői várat, mely a megye első kővára volt. Szendrő neve először 1312-ben bukkant fel írásos emlékekben. 1554-től mezővárosi rangot viselt, 1613-tól 1660-ig vármegyei székhely, 1615-től 1908-ig pedig a szendrői járás székhelye volt. A település életében meghatározó szerepet játszó várat II. Rákóczi Ferenc 1707-ben leromboltatta, így a város katonai, stratégiai szerepét elveszítette. A kiegyezést követő évek nagy fellendülést hoztak Szendrő életében. 1896-ban épült a Bódva-völgyi vasút, megerősítve a település kereskedelmi szerepét. A II. világháború pusztítását követően az 1950-es években kezdett ismét fejlődésnek indulni. 1996 július 1. napjával a Magyar Köztársaság Elnöke várossá nyilvánította Szendrőt.

A település közigazgatási beosztásában beállt változások:

1873: Borsod vm., **1924:** Borsod, Gömör és Kishont vm., **1938:** Borsod vm., **1945:** Borsod-Gömör vm., **1950:** Borsod-Abaúj-Zemplén m.²

¹ <http://www.szendro.hu>

² *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára* (1996), 9. Borsod-Abaúj-Zemplén megye. Budapest. 293.

Szendrő nevének eredetéről több elképzelés is született, legvalószínűbb az a feltevés, miszerint pusztai személynévből keletkezett. Ilyen alakú régi magyar személynévről azonban nincsen tudomásunk (vö. FEHÉRTÓI 2004). Az alapjául szolgáló személynév talán a cseh *Sěmidrah*, valamint a lengyel *Semidroch* névvel hozható kapcsolatba. KISS LAJOS nem tartja meggyőzőnek azt a feltevést, amely szerint a *Szendrő* településnév a magyar *Szend* < *Szemd* személynév és a *rév* 'átkelőhely' köznévi összetétele. A településnév előfordulására vonatkozó adatok (ls. GYÖRFFY 1: 806) *-ew* és *-eu* végződése diftongusra vagy [ő]-re utal. A *Szendrő* és *Szenderő*-féle adatok között nincs jelentős kronológiai különbség, ezért az elsődlegességet nem lehet egyértelműen eldönteni (PÓCZOS 2001).

Szendrő monográfiája említ még néhány érdekes lehetőséget a város nevének keletkezésére vonatkozóan: 1. Szerbiában is van egy hasonló hangalakú helység, ez a szerb *Szmeder* személynév alakváltozata, de a földrajzi távolság feltűnően nagy ahhoz, hogy átvételről beszélhetnénk. 2. Szóba került még a román *Sămadru* 'Szent Demeter ünnepe' név is, de a román nyelvterület szintén nagyon messze van Borsodtól. 3. A 'szenderedik' ige alpalakja 'szender' lehetett, ennek folyamatos melléknévi igenévi formája *szendrő*, amely személynévként is használatos volt, 'megnyugvó, csillapodó' jelentésben. Azt mondhatjuk tehát, hogy Szendrő neve mindenképpen személynévi eredetű; a személynév eredete azonban vitatott (vö. VERES–VIGA 2002: 355).

Elpusztult középkori települések Szendrő környékén

A Bódva-völgy korai, honfoglalás és Árpád-kori történetéről kevés adat, írott forrás maradt fenn. Szerencsére a helynevek nyelvészeti vizsgálata sokat segít ebben a helyzetben, hiszen ezek bőségesen a rendelkezésre állnak. KNIEZSA ISTVÁN tanulmányozta a hely- és vízneveket, s megállapította, hogy a Bódva völgyében a szláv lakosságnak a 12. századnál korábbiaknak kell lennie. A megfelelő adatok hiányában pontosabban nem tudott mondani, annyit azonban bizonyítottan lát, hogy a szláv lakosságnak itt 13. század előttinek kell lennie, mivel a magyarság ide a szláv g > h hangváltás után (vagyis a 13. században) került be (vö. KNIEZSA 1938: 408-409). Régészeti leletek, amelyek a szláv lakossághoz kötődnek, egyelőre nem kerültek elő, így a vidék honfoglalás előtti szláv megszállását feltételező elképzelések bizonytalanok, igazolásukra kézzelfogható bizonyíték nincs.

A Szendrői-medence a mintegy 100 km hosszú Bódva-völgy egyik legtágasabb területe, a középkorban ez a vidék vonzotta az embereket. Ezt bizonyítja, hogy Szendrő közelében, a mai területén hét másik település állt: *Csákány*, *Garadna*, *Szentmiklós*, *Csehi*, *Pusztakazinc*, *Iván*, *Naprad*. A falvakról nincsenek 11-13. századi írásos adataink, így keletkezési idejükre kevés támpontunk van. Ezek a települések az idők folyamán elpusztultak, de nevük máig megmaradt helynévként. A továbbiakban ezeket vizsgálom, elsősorban a Szendrő monográfiára támaszkodva (VERES-VIGA 2002: 95-124).

Csákány falu

Először 1323-ban említi oklevél, ekkor a Csákányi nemesek osztottak a területén. A *Csákány* falunév később nem szerepel az írásos forrásokban. A falu Szendrőtől délre feküdt, emlékét ma is őrzik a helynevek: a ma ismert Garadna területén a *Kis-Csákány-lápa*, *Nagy-Csákány-lápa*. Korábbi térképeken Garadna vidékén *Csákány-patak*, *Kis-Csákány-bérc* helynevek emlékeztetnek az egykori falura. A település neve pusztá személynévből alakult magyar névadással; az alapjául szolgáló név török eredetű (vö. KISS 1988: 301).

Garadna

A falu neve először 1379-ben szerepel a forrásokban. Ezt követően legközelebb 1544-ben említik portális összeírásban. A falut nem sújtotta sem az 1544-es, sem 1554-es török támadás, de 1556 és 1564 között érthette török pusztítás, a portális összeírásból legalábbis erre lehet következtetni. 1570-ben csupán egy portát számlált, majd két év múlva mint elpusztult települést írták össze (vö. VERES–VIGA 2002: 98-100).

Térképek alapján és a határjárás segítségével megállapíthatóak az egykori Garadna falu határai: nyugatra a Bódva folyó választotta el Szentmiklóstól és Ivántól. Északon is a Bódva egykori medre határolta el Ivántól. Keleti irányban Abod, dél felé pedig Lád volt a szomszédja. (A 14. században Garadna és Lád között helyezkedett el Naprad területe.)

Régészeti leletek bizonyítják, hogy noha a falu neve először a 14. században bukkant föl írásos emlékekben, valójában már korábban fennállt. Valószínű az is, hogy a település korábbi magyar *Csákány* nevét a szláv eredetű *Garadna* váltotta fel (vö. VERES–VIGA 2002: 102). A *Garadna* helynév töve a szláv *grad* 'vár' szóra vezethető vissza, így jelentése 'várhoz tartozó' (vö. KISS 1988: 497). Ez arra utal, hogy a szendrői várhoz tartozó falu közelében szláv lakosság telepedett meg, mely aztán saját anyanyelvén kezdte megnevezni a helyet. A névváltás alapján feltételezhető, hogy a magyar közösség volt a korábbi. A *Garadna* helynév kialakulásának ideje nem tisztázott, pontos adat nem áll rendelkezésre. Mivel azonban a szendrői vár a 13. század végén, 14. század elején épült, így a falu 'várhoz tartozó' jelentést hordozó neve sem lehet korábbi.

Szentmiklós

A falu fennállására vonatkozóan írásos emlék 1323-ból és 1351-ből maradt fenn, több írásos adat nem áll rendelkezésre. A 18. századtól pusztaként emlegetik, sokszor együtt Garadnával és Ivánkával, önállóan nem szerepel. A település nevét temploma védőszentjéről, Szent Miklósról kapta (ez a fajta névadás gyakori volt a nyelvterület más pontjain is, ehhez ls. MEZŐ ANDRÁS: *Templomcím a magyar hely-*

ségnevekben (11-15. század) című munkáját). Ennek a templomnak a romjai egészen a 18. század végéig fennálltak. 1955-ben nagymértékű földmunkákba kezdtek ezen a területen, melynek során csontvázak és felettük nagy kövek (feltehetően sírkövek) kerültek elő. A munkások téglatöredékeket is felfedeztek, amelyek régi épületmaradványra utalnak, ekörül helyezkedett el a temető, hiszen itt rengeteg csontot találtak. A leleteket a 15-16. századra datálják, ez azt bizonyítja, hogy bár a források ez idő tájt nem említik, a falu még fennállt. A temető pontosan kijelöli az egykori Szentmiklós templomának a helyét: az 1092-ben megtartott szabolcsi zsinat értelmében ugyanis a keresztények csak a templomok körüli megszentelt földbe temetkezhetek (vö. VERES–VIGA 2002: 102-103).

A középkori falu határai a következők voltak: délről Szendrőlád és (Puszt)Kazinc, nyugatról Szuhogy, északról Szendrő és Ivánka. Keletről a Bódván túl Garadnával volt szomszédos. Belterülete feltehetően a templom körül helyezkedett el. Az egykori település nevét ma *Szentmiklós* és *Szentmiklós-puszt*a helynevek őrzik.

Pusztakazinc

Első említése egybeesik Szentmiklós és Csákány felbukkanásával: 1323-ban *Kazinc* néven szerepel, de az 1360-ból való források már *Pusztakazinc* formában, lakatlan területként említik. Neve 1371-ben még egy változatban megjelent: *Pusztakazinc*-ot *Kiskazinc*-nak nevezték (a mai Kazincbarcika részét képező *Kazinc*-ot pedig *Nagykazinc*-nak, így különböztették meg egymástól őket; ez az elnevezés nem maradt használatban). 1386-ban még egyszer falunak, majd 1388-ban földnek nevezték az oklevelek. Feltehető, hogy a falu területének ma is Szendrőhöz tartozó része a Bebekeké volt, majd a 16-17. században a kapitányoké, provizoroké. Ma egy része Edelényhez, Izsófalvához, Ormosbányához és Szuhogyhoz tartozik. A *Kazinc* helynév szláv eredetű, keletkezésére nincsenek adataink (vö. KISS 1988: 701).

Csehi

A falu az itt felsoroltak közül a leghosszabb életű és legnépesebb település volt. Ennek oka az lehet, hogy a szendrői vár közvetlen közelében védettebb volt, mint Iván vagy Garadna. A mohácsi vész előtti oklevelek nem említik a nevét. Az 1570-es urbárium alapján megállapítható, hogy itt korábban 16-17 lakott telek lehetett, s itt volt az egyetlen malom (az itt vizsgált települések közül): a Bódvára épített vízimalom a település pusztulása után, 1676-ban is működött még. Ezen kívül korábban egy száraz malom is állt a területen, ennek helye azonban az említett 1676-os évben már puszta. A malom helye ma is ismert a Bódva partján. A lakosság lélekszáma 1601-ig ingadozik, majd folyamatos csökkenést mutat (1598-ban 12 ház állt itt, 1599-ben már csak 8, 1600-ban 3; 1620 után pusztán állónak találják a falut az adórovók). A település területe a vár tartozéka volt (VERES–VIGA 2002: 105-106).

Csehi mai határa nagyon kicsi az egykori kiterjedéséhez képest: délről és nyugatról Szendrő határolta; északon Szalonna, keleten Meszes és Galvács voltak a szomszédai. A 19. századi Szendrő térképeken említett *Csehi-hegy*, *Csehi-hegy alja* által bezárt terület szintén egykori határát képezte. A falu belterületét régészeti terepbejárás során sikerült megállapítani: közvetlenül a ma Szendrőből Szalonnára vezető út mellett helyezkedett el (i.m. 107).

A falu neve cseh nemzetiségű telepésekre utal. PESTY Frigyes *Borsod vármegye leírása 1864-ben* című írásában ezt mondja: „állítatik miként itt régenten csehek tartózkodtak” (PESTY 1988: 314). Keletkezési idejére kevés a támpontunk. A 13. századig általános tendencia, hogy a népnivekből képzett helyneveink a népnévhez kapcsolt *-i* képzővel alakultak ki (vö. SZABÓ 1966: 138). Ezt a helynévadási gyakorlatot tekintve a falu már az Árpád- korban fennállhatott, de okleveleink nem tesznek említést róla, s az eddig előkerült régészeti leletek is a 15-16. századból valók.

Iván

A falu 1526 előtti említésére nincsenek adataink, de 1544-től folyamatosan szerepel írásos forrásokban, főként adóösszeírásokban. Iván falu birtokosa Garadnához hasonlóan a Bebek család volt, 1567-ig. 1572-ben *Szendrőiván* néven

mint elhagyott falu (deserta) szerepelt. A középkori falu határai: délről Szentmiklós, nyugatról és északról Szendrő, keletről Garadna. Belterületét régészeti terepbejárásal azonosították (HELLEBRANDT MAGDOLNA és BODNÁR TAMÁS terepbejárása 2002. február 11.), mely során felszínre került néhány Árpád-kori cseréptöredék és zömmel 14-15. századi főzőedény-töredék is (vö. VERES–VIGA 2002: 109).

Nevét feltehetően egykori birtokosáról kapta (vö. FNESz. 1: 639), a 17. századig csak *Iván* néven fordul elő (1572-ben *Szendrőiván*), 1626-tól kezdve azonban már *Ivánka* néven emlegetik, s ez a név végül kiszorította az előbbit.

A falu keletkezési idejére a terepbejárás során előkerült régészeti leletek alapján lehet következtetni, mert írásos emlékek nem szólnak erről. A tárgyi bizonyítékok arra engednek következtetni, hogy már az Árpád-kor végén fennállhatott.

Naprad

Naprad valószínűleg soha nem volt önálló település. Ezt a helynevet mindössze egyszer említi forrás: 1379-ben. Az 1687-es határjárás alapján valószínű, hogy a Gordonos-tetőn található kolostorromhoz tartozó terület neve lehetett. A kolostorhoz tartozó földek az északi Abodi-patakig terjedtek. Neve nem maradt fenn határnévként sem.

A 16. század Szendrő életében válságos időszak volt, s ez kihatott a közelében élő valamennyi kisebb településre. Egy részük végleg elpusztult ebben az időben (mint az utóbb említett kis falu), más részük lassú hanyatlásnak indult; s a következő két évszázadot már egyik sem élte túl. Helyneveinkben élnek csak tovább: a Szendrő határában lévő helymegnevezések eredetéhez ezen települések vizsgálatával juthatunk közelebb.

A szócikkek szerkezete

A szótár szócikkeire a kettős tagolás jellemző. Az első részben a címszót a mai köznyelvi alaknak megfelelően, vastag betűvel tüntettem fel. Ezt követi az elnevezés betűhív alakja évszámmal együtt – melynek alapjául a MIZSER LAJOS-féle adatgyűjtés szolgál. Ezután a lokalizáció következik, amely a terület azonosításához szükséges információkat tartalmazza, tehát a jelölt helynek, azaz denotátumnak a leírását: égtáj szerinti elhelyezkedését, hozzá közeli másik területek megnevezését. A megegyező denotátumú, de morfológiailag, névszerkezetükben eltérő neveket külön címszó alá rendeztem, de az összevetendő szócikkre való utalások világossá teszik összetartozásukat.

A szócikk második részében a helynevek funkcionális-szemantikai vizsgálatát végzem el, valamint ide tartozik a történeti vizsgálat is. A helynevek eredetének megfejtésében különféle szótárakra (TESz., ÚMTSz., RMCsSz. stb.), monográfiákra támaszkodtam. Az elemzés elvi alapja a HOFFMANN ISTVÁN *Helynevek nyelvi elemzése* (Budapest, 2007) című könyvében található keletkezéstörténeti vizsgálat, s az általa használt helynévtipológia.

Helynévtipológiai vizsgálatok

Funkcionális-szemantikai elemzés

A szerkezeti elemzésnek ezen a szintjén azokat a modelleket vesszük sorra, melyek a névadás szemléleti alapjául szolgálnak. Az elemzés során a névben fellelhető nyelvi elemeket a helynév denotatív jelentéséhez való viszonyukban vizsgáljuk (HOFFMANN 2007: 53). A névadás folyamata kétféle lehet: természetes vagy mesterséges. A természetes névadásban a névadás tárgya úgy válik tulajdonnévvé, hogy egy közösség átveszi mint kifejezést, s népszerűvé válik. Az ilyen névadás ösztönös, melyben a denotátumok sajátosságai fejeződnek ki. A mesterséges névadásban ezzel szemben tudatosan történik a névadás, a használatos névmodellekhez való alkalmazkodással. Ebben az esetben tehát kevésbé motivált a névadás. Összességében kijelenthetjük, hogy minden névadás tudatos, nem léteznek abszolút motiválatlan nevek.

A név funkcionális szerkezeti elemzésének alapfogalma a névrész, azaz „a helynév hangsorának minden olyan egysége, amely a névkeletkezés szituációjában a megjelölt denotátummal kapcsolatos bármiféle szemantikai jegyet kifejez” (HOFFMANN 2007: 53). A névrészek gyakran további egységekre, névelemekre bonthatók, melyek a lexikális-morfológiai elemzésben játszanak fontos szerepet. A névelemek közé HOFFMANN a névbe tartozó lexémákat és toldalékmorfémákat sorolja, ezek fejezik ki a névrészek egymáshoz való viszonyát és belső felépítését. A funkcionális-szemantikai elemzés során a helynévadásban szerepet játszó modellek, névrészfunkciók jelennek meg, amelyek a következők lehetnek: a névrész **1.** megjelöli a hely fajtáját; **2.** megnevezi magát a helyet; **3.** kifejezi a hely valamely sajátosságát (tulajdonságát; viszonyát valamely külső dologhoz, körülményhez; valamely más helyhez való viszonyát); **4.** nem áll kapcsolatban a denotátummal (i. m. 54–56).

1. A névrész megjelöli a hely fajtáját

„A hely fajtájának megjelölésére bármilyen, általánosabb vagy speciális jelentésű közsztót felhasználhatunk. Ezeket gyűjtőnévvel földrajzi köznévknek szokás nevezni” (HOFFMANN 2007: 57).

Az általam vizsgált helynevek fajtajelölő alaprészei között 22 névrészben a *hegy* földrajzi köznév áll (*Csehi-hegy, Somos-hegy*). Ezekben az esetekben inkább kisebb kiemelkedésekre, dombokra utal ez a megnevezés, hiszen Szendrő földrajzi adottságaira ezek jellemzők. Erre utal az is, hogy némely azonos denotátumra vonatkozó helynevet mind a *hegy*, mind pedig *domb, tető, bérc* második névrésszel megtalálhatunk a szótárban (*Ádám-domb, Ádám-hegy, Borda-tető, Borda bérce, Csókás-bérc, Csókás-hegy*). A *hegy* földrajzi köznév mellett összesen 19 alaprészen fordul elő a *domb* és *bérc* (*Akasztó-domb, Fazekas-bérc*), valamint 5 esetben a *tető* földrajzi köznév (*Borda-tető, Billér-tető*). Így összességében 46 fajtajelölő alaprész utal valamilyen kiemelkedésre, ami figyelembe véve Szendrő természetföldrajzi jellemzőit – nevezetesen, hogy egy része a Csereháthoz, valamint a Rudabánya-Szalonnai-hegységhez tartozik – nem meglepő.

A szótárban jelentős számban (16) fordulnak elő *völgy* 'hegyek magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' (TESz. 3: 1177) utótagú helynevek (*Boszorkány-völgy, Hideg-völgy, Szuhogyi-völgy*), melyek szintén Szendrő földrajzi fekvésével magyarázhatók.

A szótárban 25 olyan név található, amelyek második névrésze a *kút* földrajzi köznév. A legtöbb ilyen név alaprésze 'forrás' értelemben használatos (*Beke-kút, Buzogány-kút, Egres-kút*), mely mutatja, hogy a település területe rendkívül gazdag melegvízű forrásokban. A *Határ-kút, Korkot-kút, Lipcsei-kút* és *Pittyel-kút* elnevezésű helyeket a mai adatközlők nem tudták lokalizálni, így az is bizonytalan, hogy a második névrészüket mit jelöl: ásott kutat vagy forrást. A természetföldrajzi adottságok és a 'forrás' értelemben használt *kút* földrajzi köznév nagyarányú előfordulása miatt azonban valószínűsíthető, hogy ezek a megnevezések is inkább forrásra utalnak. Néhány helynévben (7) a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör, ahonnan az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' (TESz. 2: 685) értelemben használatos (*Büdös-kút, Pásti-kút, Tomori-kút*). Egy esetben, *Csengő-kút* nevében a *kút* második névrész egy aknabar-

langra, zombolyra utal. A *Döggút* helynév *kút* névrésze pedig arra az ásott gödörre vonatkozik, ahová rendszerint az állati tetemeteket hordták eltemetni.

A víznevek közül a *kút* fajtajelölő második névrész mellett előfordul 8 *patak* 'folyónál kisebb folyóvíz' (TESz. 3: 127) utótagú helynév (*Abodi-patak*, *Seres-patak*, *Verbéna-patak*). Mivel Szendrő a Bódva völgyében fekszik, határában jócskán található a Bódva folyó vízgyűjtő területéhez tartozó vízfolyások. Szintén ilyen természetes vízfolyást jelöl a *Körméni árka* helynév, melynek második névrésze a fajtajelölő *árok* 'gödör, vízlevezető csatorna' földrajzi köznévi (TESz. 1: 179). A *Hámor árka* elnevezés pedig egy mesterségesen kiásott árokra utal, amelynek vize az egykori vashámor működéséhez szolgált. A víznevek közé tartozik a felsoroltakon kívül a *tó* 'állóvíz' (TESz. 3: 564) utótagú *Pecsenyés-tó* és *Sós-tó* helynév.

Pontosan megjelölik a hely fajtaját a második névrészben *lápa* 'környezeténél alacsonyabban fekvő, vizenyős, sík terület' (ÚMTSz. 3: 726) földrajzi köznévet tartalmazó helynevek (6) (*Csókás-lápa*, *Kis-Csákány-lápa*). Hasonló területet jelöl a *sár* 'mocsár, vizenyős terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 487) utótagú *Fekete-sár* helynév, mely szótárban az egyetlen példa erre a második névrészre.

Jelentős számban (10) fordulnak elő a *rét* 'kaszáló, legelő, mező' földrajzi köznévi (TESz. 3: 396) utótagú helynevek (*Barát-rét*, *Fekete-sós-rét*, *Katona-rét*), melyek műveletlen földterületet jelölnek. Szintén műveletlen területre utalnak a *pallag* utótagú helynevek (7), mint *Csikó-pallag*, *Garadna-pallag*. Művelt területre utalnak azonban a második névrészben *dűlő* 'meghatározott nagyságú szántóföld' (TESz. 1: 697) földrajzi köznévet tartalmazó helynevek (4), mint például a *Kővágó-dűlő*, *Szégyen-kúti-dűlő*. Hasonló jellegű területet jelöl a *tábla* második névrész 3 helynévben (*Csehi-tábla*, *Pap-révi-tábla*, *Unombánom-tábla*). Egy esetben fordul elő a *szőlő* 'az a földterület, ahol ezt a növényt termesztik' földrajzi köznévi (TESz. 3: 794) fajtajelölő második névrészként, mégpedig a *Barát-szőlő* helynévben.

A szótárban 9 helynév második névrészében szerepel az *alj* 'valami alá tartozó területrészt; mélyen fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 1: 121) birtokos személyjeles alakja, mely egyrészt jelöli a terület viszonyított elhelyezkedését (*Billér alja* 'a Billér-hegy alatt fekvő terület'), valamint a terület mélyen fekvő jellegére is utal.

Három helynévben fordul elő a *kert* 'rendszerint bekerített, gyümölcsfákkal, veteményekkel, virágokkal beültetett terület' (TESz. 2: 463) földrajzi köznévfajtajelölő második névrészként (*Dohány-kert, Lóherés-kert, Vadas-kert*). A *Dohány-kert* és a *Vadas-kert* esetében az utótag a területek egykori bekerített voltára utal, a *Lóherés-kert* helynevet a mai adatközlők nem tudták lokalizálni, így annak fajtája bizonytalan, bár valószínűleg az is egyfajta növénytermesztés céljából elkerített területet jelöl.

A szótárban egy-egy helynévben szerepel a *rév, bánya, vár, gát, palló* földrajzi köznévfajtajelölő, melyek szintén pontosan megjelölik a hely fajtáját. A *palló*hoz hasonló jelentésű a *híd* 'valamely útnak folyó stb. fölötti áthaladását biztosító műszaki építmény' (TESz. 2: 108) földrajzi köznévfajtajelölő, mely összesen kétszer fordul elő utótagként (*Verbéna-híd, Dezső hídja* – ez utóbbiban birtokos személyjeles formában). Két-két helynévben szerepel a *hossz, tag, falu, part, kontra* földrajzi köznévfajtajelölő. A *hossz* mindkét esetben többes szám jelével ellátott formában fordul elő, ami arra utal, hogy az adott terület egyes részeit külön nem nevezik meg (*Nagy-hosszak, Rövid-hosszak*). Két helynévben fordul elő a *föld* 'megművelt mezőgazdasági terület' földrajzi köznévfajtajelölő (TESz. 1: 964) többes szám jelével ellátott alakja, melynek magyarázata, hogy a terület egyes részeit külön nem nevezik meg (*Hosszú-földek, Girindi-földek*). Öt helynévben szerepel a *puszta* földrajzi köznévfajtajelölő, mely négy esetben 'major' értelemben használatos (*Ivánka-puszta, Csehi-puszta, Kazinci-puszta, Szentmiklós-puszta*), *Ivánka-puszta* esetében pedig 'külterületi lakott hely' jelentésű. Jellemző, hogy ezek a helynevek mind egykori középkori települések nevét őrizték meg az első névrészükből, második névrészü pedig kiegészülés eredménye, mely jellegzetesen az önállóságukat veszített települések utótagja.

Összességében azt lehet megállapítani, hogy a vizsgált 220 helynév között a legnagyobb számban a valamilyen kiemelkedést jelölő utótagúak (*hegy, bérc, domb, tető*) vannak többségben (46), majd a *kút* második névrészü helynevek következnek (25). Gyakori a *völgy* földrajzi köznévfajtajelölő alaprészként (16), valamint a *rét* (10), *alj(a)* (9), *patak* (8), *lápa* (6) földrajzi köznevek. Ezek a névrészek jól mutatják, milyen természetföldrajzi adottságokkal rendelkezik a vizsgált település. A jelentéshasadással keletkezett egyrészes helynevek (*Előhegy, Gépállomás, Kenderföld, Kő-*

vágó, Pást, Szőlőhegy, Téglaszín, Téglavető, Vadaskert) szintén a hely fajtáját jelölik meg.

2. A névrész megnevezi magát a helyet

„Megnevező funkcióban mindig valódi helynév áll. Ez a név egy új név részeként ugyanazt a szerepet tölti be, ami egyben eredeti helynévi jelentése is: a denotátumra való utalást” (HOFFMANN 2007: 58).

A kétrészes nevek esetében a magát a helyet megnevező névrész mindig az utótag lesz. Ilyen funkcióban áll például a *Kis-Lipóc*, *Kis-Somos*, *Kis-Csákány-lápa* helynevek második névrésze, valamint ezek antonim jelzős párjai: *Nagy-Lipóc*, *Nagy-Somos*, *Nagy-Csákány-lápa*. Ezeknek a helyneveknek az előtagja képzetlen melléknév, utótagjuk vagy egyrészes, vagy kétrészes helynév. Az előtagban szereplő melléknév az utótagban szereplő helynév bizonyos (kisebb-nagyobb) részeit nevezi meg.

3. A névrész kifejezi a hely valamely sajátosságát

3.1 A névrész kifejezi a hely tulajdonságát

Ebbe a kategóriába soroljuk azokat a bővítményi névrészeket, melyek a hely valamely tulajdonságára utalnak, például méretére, alakjára, anyagára, színére, korára, funkciójára, illetve egyéb tulajdonságára (hangja, vizének íze, szaga stb.). A vizsgált helynevek közül ide tartoznak például a **méretre** utaló *Kis-Csákány-bérc*, *Kis-Csákány-lápa*, *Kis-hegy*, *Kis-Lipóc*, *Kis-Somos*, *Nagy-kő-bérc*, *Nagy-Lipóc* helynevek. A terület **alakjára** utal például a *Kerek-domb*, *Ormos-bérc* elnevezés, valamint ide vehető a *Borda-tető* helynév is, bár ebben az esetben az is elképzelhető, hogy az első névrész személynévi eredetű, ekkor a bővítmény birtoklásra utal. Ide tartoznak a *Rövid-hosszak*, *Hosszú-földek* helynevek is. A terület **színére** utal a *Veres-part* első névrésze (az ott lévő vörös föld miatt), valamint a *Fekete-sár*, *Fekete-sós-rét* bővítményi része (a vizenyős területen élő sok pióca színére utal). A terület **anyagára** utal a *Köves* helynév. A terület egyéb tulajdonságára utalnak a következő helynevek:

a vízének ízére a *Sós-tó*, szagára a *Büdös-kút*, hangjára a *Csengő-kút*. A hely **funkciójára** utal a *Pást* egyrészes helynév, mely 'libalegelő' jelentésben használatos.

3.2 A névrész kifejezi a hely viszonyát valamely külső dologhoz

3.2.1. Az ott lévő növényzetre utaló névrészek

A szótárból ide sorolható helynevek közül néhány: *Baltacin*, *Buzogány-völgy*, *Cseresznyés*, *Cseres-patak*, *Dohány-kert*, *Gordonos*, *Hársas-oldal*, *Somos-hegy*, *Lipóc-völgy*, *Orgonás*, *Verbéna-patak*. A helynevek között viszonylag gyakoriak az ilyen típusú első névrészt tartalmazó elnevezések.

3.2.2. Az ott lévő állatvilágra utaló névrészek

Ide tartoznak többek között a következő helynevek: *Bagoly-lyuk*, *Csókás-bérc* (kevésbé valószínű, de nem lehet kizárni, hogy az előtag ebben az esetben talán családnev, ekkor a hely birtokosát jelöli), *Bolha-kút* (talán a forrás körüli vízibolhákra utal), *Ürgevár* (olyan hely, ahol sok az ürge), *Rigó* (jellegzetes madárvilágra utal). A *Farkas-hegy* első névrészének funkciója többféle módon is magyarázható: utalhat a területen előforduló farkasokra, vagy a terület birtokosára, de kifejezhet valamilyen eseményt is, például, hogy a farkas azon a helyen széttépett egy tehenet, vagy, hogy egy Farkas nevű emberrel történt ott valami. Az ilyen nevekben megjelenő funkció pontos kiderítésére sok esetben nincs lehetőség.

3.2.3. Az ott lévő építményre utaló névrészek

Ide tartozik az *Akasztó-domb* helynév, melynek első névrésze egykori akasztófa helyére utal. A helynév előtagja alapján besorolható a 3.1. kategóriába is, hiszen az első névrész olyan helyet jelöl, ahol rendszeresen végeztek akasztást, vagyis az akasztás a hely funkciójának tekinthető. Ide sorolható a *Várhegy* helynév is, melynek előtagja az egykori Bebek-várra utal. A *Szentmiklós* helynév az egykori középkori település templomára utal, mely védőszentje után kapta a nevét, a terület pedig a templomáról.

3.2.4. A hely birtokosára utaló névrészek

A szótár helynevei közül meglehetősen sok tartozik ebbe a csoportba, többek között az *Ádám-domb*, *Barát-bérc*, *Bebek-vár*, *Beke-kút*, *Csomai-lápa*, *Fábri-domb*, *Fazekas-bérc*, *Ivánka-puszta*, *Hajdú-rét*, *Kelemen-bánya*, *Kuba pallagja*, *Lipcsei-kút*, *Spisák ortása*, *Nagy György-pallag*, *Pecsenyés-tó*, *Tót-hegy*, *Zákány-kút* helynevek. A gyakoriság oka, hogy a birtokosról való névadás jellegzetesen magyar névadási módszer (PÓCZOS 2001: 132).

3.2.5. Az ott lakó emberre (emberekre) utaló névrészek

A vizsgált helynevek közül ide sorolható *Csehi* helynév, mely a területen megtelepedett cseh lakosságra utal. Foglalkozásra utalnak a *Pap réve*, valamint a *Szénégetők völgye* helynevek első névrészei. Utóbbi helynév előtagja a terület használóira, azaz foglalkozásukra utal. Ide vehető a *Katona-rét* helynév is, melynek első névrésze arra utal, hogy az itt termelt szénát a katonák lovainak szállították el.

3.2.6. A hely eredetére, kialakulására utaló névrészek; a hellyel kapcsolatos eseményre utaló névrészek

Ide tartoznak a *Boszorkány-völgy*, *Ördög-gát* helynevek, melyek első névrésze jellegzetesen mondai-mitológiai elnevezés. Az elnevezés motivációja valamilyen, a néphittel összefüggő esemény (vö. KÁLMÁN 1989: 168). Hasonló jellegű, mondai, történelmi névadásra a nyelvterület más részein is találunk adatokat. Talán ide sorolható a *Farkas-hegy* helynév is, amennyiben azt a feltevést vesszük alapul, hogy az első névrész egy Farkas nevű emberrel ezen a helyen történt eseményre utal. A *Sóstó* első névrésze funkciója is többféleképpen magyarázható: utalhat a tó jellegzetes vizére, vagy az elbeszélések szerint arra is, hogy valamikor egy sószállító szekér borult a tóba, vagyis a hellyel kapcsolatos eseményre.

3.3. A név kifejezi a hely viszonyát valamely más helyhez

A hely **viszonyított helyzetére** utal az *Alsó-Pást*, *Felső-Pást*, *Alsó-rétek*, *Hegymeg* helynév. **Irány** megjelölésére utal a *Varbóczy útnál*, *Vár oldalra járó*, *Billér útra járó*, *Rudabányai-völgy*, *Szuhogyi-patak* helynevek első névrésze. A hely **pontos elhelyezkedésére** utalnak például a *Bódva melletti rétek*, *Határ-völgy*, *Há-*

mor-sánc-rét, Hidak közti kontra, Szuhogy-láp, Szalonna-völgy, Állomásvidék, Ördög-gát-lyuk, Pap révi-rét, Csehi-rétek, Csehi alja, Csehi-hegy, Vizen innen kontra helynevek. A hely **valaminek a része** értelmű a *Város-tag* helynév.

4. Kategorizálhatatlan nevek

Ebbe a csoportba tartoznak az ismeretlen etimológiájú első névrészt tartalmazó *Alkán-völgy, Billér-hegy, Billér-tető, Korkot falu, Korkot-kút, Menye-domb, Pittyel-kút, Pittyel-kút alja* helynevek.

Keletkezéstörténeti vizsgálat

A történeti helynévelemzés során azt vizsgáljuk, hogy az új helynevek milyen nyelvi szabályok szerint jönnek létre, mely hatóerők irányítják a nyelvi elemeknek a nevekbe való beépülését. A neveket mindig az utolsó névalakító mozzanat alapján soroljuk be tipológia megfelelő kategóriába, az adott név korábbi történetét nem szükséges vizsgálnunk. A keletkezési típus megállapításában tehát arra a helyzetre kell tekintettel lennünk, amelyben egy adott hangsor bizonyos jelentésben a magyar helynévrendszer részévé válik (HOFFMANN 2007: 79). Ebben a fejezetben a keletkezéstörténeti elemzés mellett részben a funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai szempontú elemzés is helyet kap, azaz azt is vizsgálom, hogy a névadásban felhasznált funkcionális-szemantikai kategóriák milyen lexikális eszközök által jelennek meg (HOFFMANN 2007: 41).

1. Szintagmatikus szerkesztéssel alkotott nevek

Ebbe a kategóriába azok a nevek kerülnek, melyek „keletkezésükkor szintagmatikus szerkezetként jöttek létre” (HOFFMANN 2007: 82). Az ide tartozó nevek mindig kétrészesek, mert a szerkezet mindkét tagja funkcionális jegyet kifejező névrész, azaz valamilyen információt ad a helynév denotátumáról. Az alaprész szerint lehet a helynév fajtajelölő vagy megnevező; a bővítményrész pedig kifejezheti a hely valamely sajátosságát (tulajdonságát, viszonyát külső dologhoz vagy más helyhez), de az is előfordulhat, hogy a bővítményrészben kifejezett funkció nem áll kapcsolatban a denotátummal. A szintagmatikus szerkesztés eredményeképpen létrejött nevek három csoportba oszthatók aszerint, hogy milyen szerkezetből állnak: beszélhetünk jelzős, határozós és mellérendelő szerkezetű helynevekről. A szótárban csak a jelzős (minőség és birtokos jelzős), valamint határozós szerkezetből keletkezett helynevekre találunk példát.

1.1. Jelzős szerkezetből keletkezett helynevek

1.1.1. Minőségjelzős szerkezetek

Az ide tartozó helynevek az általam vizsgált területről: *Abodi-patak, Akasztó-domb, Alkán-völgy, Alsó-pást, Alsó-rétek, Bagoly-lyuk, Bánya-bérc, Bányai-völgy, Billér-hegy, Billér-tető, Bódva melletti rétek, Bolha-kút, Borda-tető, Boszorkány-völgy, Buzogány-kút, Buzogány-völgy, Büdös-kút, Csákány-patak, Csákány-völgy, Csehi-hegy, Csehi-hegy alja, Csehi-rétek, Csengő-kút, Cseres-patak, Csókás-bérc, Csókás-hegy, Csókás-lápa, Dohány-kert, Egres-kút, Egres-pallag, Farkas-hegy, Farkas-oldal-hegy, Fekete-sár, Fekete-sós-rét, Felső-pást, Galvácsi-völgy, Garadna-pallag, Girindi-földek, Gordonos-bérc, Hajnásói-pusztaság, Hámor-sánc-rét, Hársas-hegy, Hársas-oldal, Határ-kút, Határ-völgy, Hegyes-tető, Hegyemeg, Hidég-völgy, Hosszú-földek, Kazinc-bérc, Kazinci-pusztaság, Kerek-domb, Kerek-part, Kis-Csákány-bérc, Kis-Csákány-lápa, Kis-hegy, Kis-kút, Kis-Lipóc, Kis-Somos, Kis-Somos alja, Kollát-hegy, Korlát-hegy, Korpa falu, Kosár-domb, Kő-kút, Kő-kút-dűlő, Kővágó-dűlő, Köves-hegy, Köves-völgy, Közép-bérc, Közép-hegy, Laposi-dűlő, Lipóc-patak, Lipóc-völgy, Lóherés-kert, Medve-kút, Nagy-Csákány-lápa, Nagy-hosszak, Nagy-kőbánya-hegy, Nagy-Lipóc, Nagy-Somos, Nagy-völgy-kút, Nagy-Zákány-rét, Ormos-bérc, Ördög-gát-lyuk, Pap révi-rét, Pap révi-tábla, Pásti-kút, Pittyel-kút, Pittyel-kút alja, Rövid-hosszak, Rudabányai-völgy, Seres-patak, Seres-völgy, Somos-hegy, Sós-pallag, Sós-tó, Sütő-hegy, Szalonna-völgy, Szégyen-kút, Szégyen-kúti-dűlő, Szuhogyi-patak, Szuhogyi-völgy, Szuhogy-láp, Telekes-patak, Telekes-völgy, Tövises-kút, Tövises-pallag, Vadas-kút, Várhegy, Város-tag, Verbéna-híd, Verbéna-patak, Veres-part.*

Összességében azt lehet megfigyelni, hogy az ide tartozó helynevek első névrésze funkcionális-szemantikai szempontból a terület valamely jellemző tulajdonságára utal: állat- (*Bagoly-lyuk, Farkas-hegy, Csókás-hegy, Vadas-kút*) és növényvilágára (*Buzogány-völgy, Dohány-kert, Tövises-pallag*), méretére (*Kis-hegy*), alakjára (*Ormos-bérc, Hosszú-földek, Borda-tető*), anyagára (*Köves-hegy*), színére (*Veres-part*). A bővítményrészek lehetnek képzett (*Egres-kút, Hegyes-tető, Vadas-kút*) vagy képzetlen (*Kis-kút, Nagy-Lipóc, Kerek-domb*) melléknevek, valamint főnevek (*Dohány-kert, Farkas-hegy*). A terület viszonyított helyzetére utal az *Alsó-Pást, Felső-*

Pást helynevek első névrésze. Pontos elhelyezkedésre utal az első névrészben helynevet tartalmazó *Szalonna-völgy*, *Szuhogy-láp*, *Csehi-hegy* helynév. Az utótagok tekintetében a fajtajelölő alaprészek a gyakoribbak, melyek leggyakrabban a *hegy*, *kút*, *völgy*, *rét*, *láp*, *kert*, *patak* földrajzi köznevek. Ezek a terület jellemző földrajzi adottságaira, valamint funkciójára utalnak. Kevesebb számban, de előfordulnak megnevező funkciójú alaprészek is: *Kis-Lipóc*, *Kis-Somos*, *Kis-Csákány-láp*, valamint ezek antonim jelzős párjai.

1.1.2. Mennyiségjelzős szerkezetek

Az általam vizsgált nevek között erre a szerkesztési módra nincs példa a szótarban.

1.1.3. Birtokos jelzős szerkezetek

Az ide tartozó helynevek az általam vizsgált területről: *Ádám-domb*, *Ádám-hegy*, *Állomásvidék*, *András-tanya*, *Barát-bérc*, *Barát-oldal*, *Barát-rét*, *Barát-szőlő*, *Bebek-vár*, *Beke-kút*, *Billér alja*, *Borda bérce*, *Borda lapája*, *Borda-oldal*, *Csikó-pallag*, *Csomain-láp*, *Fazekas-bérc*, *Fazekas-tető*, *Hajdú-rét*, *Hámor árka*, *Hámor helye*, *Katona-rét*, *Kelemen-bánya*, *Királykút*, *Körmendi árka*, *Köszvény-kút bérce*, *Köves alja*, *Közép-hegy alja*, *Kuba pallagja*, *Légrádi-tag*, *Lipcsei-kút*, *Nagy György-pallag*, *Pap réve*, *Pecsenyés-tó*, *Rakaca pallója*, *Rakaca vize*, *Sós-tó melléke*, *Spisák-kút*, *Spisák ortása*, *Szénégetők völgye*, *Tomori-kút*, *Tót-hegy*, *Tót-hegy alja*, *Unombánom bérce*, *Urbán alja*, *Zákány-kút*.

Az ebbe a csoportba tartozó helynevek első névrészének funkciója a birtokos kifejezése, melyek lexikális-morfológiai szempontból többnyire családnevek. Ide sorolhatóak még a pontos elhelyezkedésre utaló *Urbán alja*, *Unombánom bérce*, *Tót-hegy alja* elnevezések, melyek első névrésze helynév. Alakilag a birtokos jelzős szerkezetből alakult helynevek csoportja két részre osztható: jelöletlen és jelölt birtokviszonyt tartalmazó helynevekre. Jelöletlen birtokviszonyt tartalmaz például az *András-tanya*, *Nagy György-pallag*, *Tomori-kút* helynév. Jelölt birtokviszony található a *Körmendi árka*, *Kuba pallagja*, *Szénégetők völgye* helynevekben. Összességében megállapítható, hogy a jelöletlen birtokviszonyt tartalmazó névadás a gyakoribb a vizsgált helynevek körében.

1.2. Határozós szerkezetből alkotott nevek

Az ide tartozó helynevek az általam vizsgált területről: *Billér útra járó, Hidak közti kontra, Varbóci útnál, Vár-oldalra járó, Vizen innen kontra*.

A felsorolásból összegzésként megállapítható, hogy Szendrő külterületi helyneveinek többsége szintagmatikus szerkesztés eredményeképpen, azon belül jelzős szerkezetből keletkezett. A legtöbb helynév minőségjelzős szerkezetből jött létre. Erre a típusra jellemzőek a növényzetre utaló első névrészü helynevek (*Dohány-kert, Verbéna-patak*). Jelentős számban szerepelnek az első névrészben képzetlen melléknevet tartalmazó helynevek (*Hosszú-földek, Kerek-domb, Kis-kút*), képzett melléknevet (*Csengő-kút, Csókás-hegy, Sós-pallag*), valamint megkülönböztető jelzőt tartalmazó helynevek is (*Alsó-pást, Kis-Lipóc, Nagy-Somos*). A minőségjelzős szerkezetből keletkezett helynevek mellett a birtokos jelzős szerkezetből alakult nevek a leggyakoribbak. Ez nem véletlen, hiszen a birtokos megnevezésével történő helynévalkotás az egyik leggyakoribb keletkezési típus. Kétféle módon történhet a névadás: az egyik lehetőség, hogy a helynév pusztá személynévből keletkezik (ehhez ls. 3.3.4. alatt). A másik lehetőség, hogy a birtok fajtáját megnevező földrajzi köznévhöz kapcsolódik a birtokos neve, s így birtokos jelzős szerkezetű helynév jön létre (*Csomai-lápa, Tomori-kút, Spisák ortása*). Alakilag a jelöletlen birtokviszonyt tartalmazó helynevek vannak többségben a jelölt birtokviszonyt tartalmazóakkal szemben, bár az eltérés mértéke csekély (26: 19).

2. Morfematikai szerkesztéssel alkotott nevek

„A morfematikai szerkesztés azt a névalkotási eljárást takarja, amelynek során valamely nyelvi elem egy kötött morféma (képző, jel, rag) vagy ahhoz hasonló funkciójú elem (névutó) hozzákapcsolásával helynévi szerep betöltésére válik alkalmassá” (HOFFMANN 2007: 85). A morfematikai szerkesztés négy fajtája a kapcsolódó morfémák jellege alapján: helynévképzővel, névszójelekkel, helyragokkal és névutókkal történő névalkotás. Az általam vizsgált helynevek elsősorban helynévképző-

vel alakultak (*Csehi, Egres*), emellett egy példát találunk névutóval történő névalkotásra is (*Major felett*).

2.1. -s képzővel alkotott helynevek

Az ide tartozó helynevek az általam vizsgált területről: *Cseresznyés, Egres, Gordonos, Köves, Orgonás*.

Az -s képző már az ómagyar korban jelentős helynévképzői szerepet töltött be, hiszen egyszerre jelent valamivel való ellátottságot és tölt be gyűjtőnévi funkciót (TNyt. 1: 255). A csoportba tartozó helynevek egy kivétellel (*Köves*) növénynévből alakultak, az adott növényel benőtt területre utalva.

2.2. -i képzővel alkotott helynevek

Az ide tartozó helynév: *Csehi*.

Az -é birtokjel -i alakváltozata a korai ómagyar korban önállósult helynévképző funkcióban (BÉNYEI 2004: 101). Ez a funkcióváltás a tulajdonosra utaló földrajzi nevekben mehetett végbe. Az ebbe a csoportba tartozó *Csehi* esetében az elnevezés a terület lakóira, telepeseire utal. A népnév + -i szerkezetű helynevek gyakoriak voltak az ómagyar korban.

2.3. -ő képzővel alkotott helynevek

Az ide tartozó helynév: *Ökörütő*

Az -ő helynévképző az -s képzőhöz hasonló szerkezetekben fordul elő. A csoport egyetlen helyneve egyrészes, képzős utótagú összetétel, mely gyakori típus a helynévadásban.

2.4. Névutóval alkotott helynevek

Az ide tartozó helynév: *Major felett*.

A névutós nevek mindig két lexémából állnak, mégis egyrészesnek tekinthetők, akár csak a raggal keletkezett helynevek. A névutó funkciója az elhelyezkedés kifejezése.

Összegezve megállapítható, hogy a morfológiai szerkesztéssel keletkezett helynevek száma a szintagmatikus szerkesztésűekhez képest jelentősen kevesebb. A

csoporton belül a legtöbb helynév helynévképzővel (elsősorban -s képzővel) alakult ki, elsősorban a terület növényzetére utalva.

3. Jelentésbeli névalkotással keletkezett nevek

Jelentésbeli névalkotásnak nevezzük azt a névadási módot, amikor egy, a nyelvben már meglévő, adott jelentéssel bíró hangsornak új (helynévi) jelentése alakul ki az alaki szerkezet változása nélkül (HOFFMANN 2007: 106). Ezen a névalkotási módon belül több típust is megkülönböztetünk.

3.1. Jelentéshasadással keletkezett helynevek

Az ide tartozó helynevek: *Előhegy, Gépállomás, Kenderföld, Kővágó, Pást, Szőlőhegy, Téglaszín, Téglavető, Vadaskert.*

Jelentéshasadással a földrajzi köznevek alakilag azonos helynevekké válnak, azaz kapnak egy egyedjelölő, tulajdonnévi szerepet is (HOFFMANN 2007: 108). A felsorolásból megállapítható, hogy ez a fajta névalkotási mód a vizsgált helynevek körében éppolyan gyakori, mint a morfológikus szerkesztés.

3.2. Jelentésbővüléssel vagy -szűküléssel keletkezett helynevek

Jelentésbővülésen, illetve -szűkülésen azt a névalkotási folyamatot értjük, „amelynek során egy helynévnek a meglévő mellé újabb jelentése is kialakul, s ezek azonos fogalmi osztályba tartozó denotátumokra vonatkoznak” (HOFFMANN 2007: 114). Ehhez a típushoz nem találtam példát a szótárban.

3.3. Metonimikus névadással keletkezett helynevek

Metonímián két fogalom között térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezést vagy ok-okozati kapcsolatot, névátvitelt értünk.

Ennek a névalkotási módnak altípusait is megkülönböztetünk: hely (folyó, patak, állóvíz, kút, forrás, épület, terepalakulat), növény, állat, személy, csoport/nép/törzs/nemzetiség (népnév, foglalkozás) jelölő lexémákból alakult helynevek.

3.3.1. hely → a hely, ahol ez található

A csoportba tartozó helynevek a névadó denotátum fajtáját illetően nem egységesek, ezért további alcsoportok megnevezése szükséges:

a) állóvíz, folyó, patak (vagy része) → a terület, ahol található

Az ide tartozó név: *Rakaca*.

b) kút, forrás → a terület, ahol található

Az ide tartozó név: *Gémeskút*.

c) terepalakulat → a terület, ahol található

Az ide tartozó nevek: *Ördög-gát, Hajnácsó, Lejtőszakna, Dögkút*.

3.3.2. növény → a hely, ahol terem

Az ide tartozó nevek: *Baltacin, Gacsal*.

3.3.3. állat → a hely, ahol előfordul

Az ide tartozó név: *Rigó*.

3.3.4. személy → a hely, amely a tulajdona

Az ide tartozó nevek: *Beke, Urbán*.

3.3.5. épület → a hely, ahol található

Az ide tartozó nevek: *Szentmiklós, Ipartelep*.

A *Szentmiklós* helynév alapja a 14. században még fennállt, a 18. századra elpusztult középkori település, mely temploma védőszentjéről kapta a nevét. A *Szentelőtagú* nevek „duplán” is metonimikusnak számítanak: a szent nevéből elnevezték először a templomot, majd később a települést is. A helynév több névelemből álló összetett szó, mégis egyrésznek kell vennünk, mivel az adott helynév szempontjából csak egy információt tartalmaz, azaz névátvitellel keletkezett (nem pedig szintagmatikus szerkesztés eredményeképpen).

3.4. Metaforikus névadással keletkezett helynevek

Az ide tartozó nevek: *Unombánom, Űrgevár*.

A metafora olyan névátvitelt jelent, amely két fogalom közötti tartalmi (külső vagy belső) hasonlóságon alapul. A névadásban a megnevezendő denotátum fogalmi jegyei közül egy, bizonyos szempontból leglényegesebb válik a megnevezés alapjává. Az *Unombánom* helynév esetében a névadás alapja az emberek véleménye a rossz minőségű földről, ahol sokkal nehezebben ment a munka. Az *Űrgevár* helynév jelentése pedig 'ahol űrgék laknak, olyan hely, mint egy vár'.

4. Szerkezeti változással alakult nevek

E helynévtípus lényege, hogy a név alakja úgy változik meg, hogy közben a tulajdonnévi jelentés magva, a denotatív jelentés változatlan marad (HOFFMANN 2007: 137). Ebből az következik, hogy a szerkezeti változással alakult helynevek mindig szinonimák, hiszen a változás a denotatív jelentésüket nem, csupán a hangalakjukat érinti.

4.1. Kiegészüléssel keletkezett helynevek

Az ide tartozó nevek: *Csehipuszta, Csehi-tábla, Forrás-kút, Ivánka-puszta, Nagy-Somos-hegy, Szentmiklós-puszta, Unombánom-tábla*.

A kiegészülés olyan névalkotási forma, „amelynek során egy meglévő helynevet osztályjelölő szerepű földrajzi köznévvvel toldanak meg” (HOFFMANN 2007: 148). Eredményeképpen mindig kétrészes név keletkezik, mely egy megnevező és egy osztályjelölő funkciójú névrészből áll.

4.2. Bővülés

Az ide tartozó nevek: *Ivánka, Kövesd*.

Bővülésnek nevezzük a helynév új névelemmel való megtoldását, ezzel együtt alaki szerkezetének módosulását. A helynév bármilyen elemmel bővíthet, de leggyakoribb a kötött morféma hozzátoldása (HOFFMANN 2007: 153).

5. Névátvétel

Az ide tartozó nevek: *Bódva, Garadna, Rakaca*.

Az ide tartozó helynevek jövevénynevek, melyek az egymással érintkező nyelvek kapcsolatát tükrözik (HOFFMANN 2007: 161). A *Bódva* valószínűleg egy szláv **Bьldьva* folyónév átvétele. A *Garadna* helynév egykori szláv lakosságra utal, hiszen a források adatai szerint a terület korábbi megnevezése *Csákány* lehetett. Ezt a nevet szorította ki az itt megtelepült szláv közösség által használt név.

6. Kategorizálhatatlan nevek

Az ide tartozó nevek: *Billér, Korkot falu, Korkot-kút, Menye-domb, Pittyel*.

Ezek a nevek ismeretlen etimológiával rendelkeznek, nem világos sem a funkcionális-szemantikai szerkezetük, sem a kialakulásuk.

Abodi-patak 2002: *Abodi patak* (MIZSER 2002: 357) — ’patak Szendrőtől DK-re, a Nagy-Csákány-lápa és a Garadna között’

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja az *Abod* településnév *-i* melléknévképzővel ellátott alakja, a településnév személynévi eredetű; vö. 1138/1329: *Obudi* török eredetű szn. (vö. FNESz.: *Abod*). Mások szerint a településnév a m. *Aba* személynévnek a *-d* kicsinyítő-becéző képzős származéka (FNESz. 1: 751). A helynév utótagja a *patak* ’folyónál kisebb folyóvíz’ jelentésű földrajzi köznévi (TESz. 3: 127). A helynév azt jelöli, hogy a patak a szomszédos Abod felől érkezik Szendrő határába. A patak másik megnevezése a **Csákány-patak**.

Ádám-domb 2002: *Ádám-domb* (MIZSER 2002: 357) — ’Szendrőtől K-re, a Várhegy és Köves-hegy között fekvő domb’

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja az *Ádám* családnév (vö. RMCsSz.: 26), mely ma is adatható Szendrőben (vö. Tk.). A helynév utótagja a *domb* ’természetes földkiemelkedés; kupac’ jelentésű föld-

rajzi köznévi (TESz. 1: 658). A hely másik elnevezése **Ádám-hegy**.

Ádám-hegy 1816: *Ádám hegy* (MIZSER 2002: 357) — ’Szendrő K-i határában a Várhegy és Köves-hegy között fekvő domb’

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja az *Ádám* családnév (vö. RMCsSz. 26). Utótagja a *hegy* ’dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén’ jelentésű földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). A hely másik elnevezése **Ádám-domb**.

Akasztó-domb 1816: *Akasztó domb* (MIZSER 2002: 357) — ’Szendrő Ny-i határában, a Kővágó-dűlőtől D-re, Kis-Lipóctól É-ra fekvő domb’

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a hely funkciójára utal. Előtagja az *akaszt* ’függeszt’ (TESz. 1: 115) ige folyamatos melléknévi igenévi alakja. Utótagja a *domb* ’természetes földkiemelkedés; kupac’ földrajzi köznévi (TESz. 1: 658). Az elnevezés egykori akasztófa helyére utalhat (vö. FNESz.: *Akasztó*).

Alkán-völgy 2002: *Alkán-völgy* (MIZSER 2002: 357)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja ismeretlen eredetű. Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177). Ebben az esetben az elnevezés motivációja ismeretlen. A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Állomásvidék 1952: *Állomásvidék* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i részén a vasútállomás környéki szántóföldek'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a hely pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja az *állomás* 'közlekedési megállóhely, állomáshely' (TESz. 1: 140) közszó, utótagja a *vidék* 'valamely helységnek, városnak a környéke' (TESz. 3: 1140) földrajzi köznévi.

Alsó-pást 1816: *Alsó pást* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, Kenderföld és Tövises-pallag közötti rét'

A helynév szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett, s a terület viszonyított elhelyezkedésére utal. Előtagja az *alsó* 'alacsonyabban fekvő' megkülönböztető jelző (TESz. 1: 143), utótagja a *pást* 'legelő, pászit'

(ÚMTSz. 2: 392) közszó. Előtagja korrelációban áll a *Felső-pást* előtagjával.

Alsó-rétek 2002: *Alsó-rétek* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Szuhogyi-patak és Orgonás közötti rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület viszonyított elhelyezkedésére utal. Előtagja az *alsó* 'alacsonyabban fekvő' megkülönböztető jelző (TESz. 1: 143), utótagja a *rét* 'kaszáló, legelő, mező' földrajzi köznévi (TESz. 3: 396) többes számú alakja, melynek magyarázata, hogy a terület egyes részeit külön nem nevezik meg.

Andrástanya 1952: *Andrástanya* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől DK-re, a Nagy-Kőbánya-hegytől DK-re található tanya'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja az *András* családnév (vö. RMCsSz. 39), utótagja a *tanya* 'határban levő kisebb gazdasági település' földrajzi köznévi (TESz. 3: 841).

Bagoly-lyuk 1816: *Bagoly lyuk* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-re, a Kis-Csákány-bérc és Hámor árka

között, az út Ny-i oldalán fekvő terület'

A helynév szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett. Előtagja a *bagoly* 'éjjeli ragadozó madár' közszó (TESz. 1: 217), utótagja a *lyuk* 'üreg' közszó (TESz. 2: 803). A megnevezés valószínűleg arra utal, hogy ezen a területen sok bagoly volt.

Baltacin 2002: *Baltacin* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől É-ra, a Várhegy és Kis-Somos között, Gacsal K-i oldalában fekvő terület'

A helynév metonimikus névátvitellel keletkezett, alapja a *baltacin* ~ *baltacim* 'zöldtakarmánynak vagy zöldtrágyának vetett pillangós virágú növény' (ÉKSz. 87) közszó. Az elnevezés az ezzel a növényvel bevetett területre utal.

Bánya-bérc 1816: *Bánya bértz* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő DK-i határában, a Garadna mellett fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a hely funkciójára utal. Előtagja a *bánya* 'hasznosítható ásványokat kitermelő üzem' közszó (TESz. 1: 241), utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' (TESz. 1: 282).

Bányai-völgy 1816: *Bányai völgy* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Rudabányai-hegység közelében fekvő völgy'

Szerkezeti változással, redukcióval keletkezett helynév. Előtagja valószínűleg a *Rudabányai-völgy* első névelemének redukciójával jött létre *Rudabányai* > *Bányai* változással. Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznév (TESz. 3: 1177). Az elnevezés a hely pontos elhelyezkedésére utal. Másik megnevezése **Rudabányai-völgy**.

Barát-bérc 2002: *Barát-bérc* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő Ny-i határában a Fábri-dombtól K-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *barát* 'szerzetes' közszó (TESz. 1: 246), utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' földrajzi köznév (TESz. 1: 282). Az elnevezés valószínűleg összefügg azzal, hogy a 17. században a bécsi udvar egy ferencrendi barátot küldött Szendrőbe, aki szerzetet létesített. A hely valószínűleg az ő birtokukban

volt. A terület másik elnevezése **Barát-oldal**, **Barát-szőlő**.

Barát-oldal 1816: *Barát oldal* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Barát-bérc oldalában lévő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja megegyezik a *Barát-bérc* első névrészával, mivel a terület arról a dombról kapta a nevét, melynek oldalában fekszik. Utótagja az *oldal* 'hegy lejtője' földrajzi köznévi (TESz. 2: 1076). Elnevezése arra utal, hogy még a múlt században is a Szendrőben lakó Szent Ferenc rendi barátok birtokában volt (vö. PESTY 1988: 316). A terület másik elnevezése **Barát-bérc**, **Barát-szőlő**.

Barát-rét 1816: *Barát rét* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő Ny-i határában, a Barát-bérc alatt fekvő rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja megegyezik a *Barát-bérc* első névrészával, mivel a terület arról a dombról kapta a nevét, melynek közelében fekszik. Utótagja a *rét* 'kaszáló, legelő,

mező' földrajzi köznévi (TESz. 3: 396).

Barát-szőlő 1864: *Barát szőlő* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő Ny-i határában a Fábri-dombtól K-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra és a területen folytatott szőlőművelésre utal. Előtagja a *barát* 'szerzetes' közszó (TESz. 1: 246), utótagja a *szőlő* 'az a földterület, ahol ezt a növényt termesztik' közszó (TESz. 3: 794). A terület másik elnevezése **Barát-bérc**, **Barát-oldal**.

Bebek-vár 2002: *Bebekvár* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő É-i részén, a Várhegyen található várom'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja az ismert történelmi családdal kapcsolatos *Bebek* családnév, utótagja a *vár* 'falakkal, bástyákkal megerősített, katonai védekezésre alkalmas hely' (ÉKSz. 1466) közszó. Az elnevezés arra utal, hogy a 14. század közepétől a Bebek család birtokában lévő Szendrőben ők építették a várat (vö. HORVÁTH 1990: 12).

Beke 1864: *Beke* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő É-ÉNy-i határában, Rigótól D-re, Sós-tótól Ny-ra található szántóföld'

Metonimikus névadással keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Alapja a *Beke* személynév, mely esetleg egy régi világi személynév, valószínűleg a *Bek* ~ *Bék* személynév *-e* becézőképzős származéka. A *Benedek*-ből való származtatást az EtSz. kétségesnek tartja (vö. RMCsSz. 112). PESTY gyűjtése szerint a terület egykor *Bekény* (vö. RMCsSz. 113) nevű személy birtoka volt (vö. PESTY 1988: 314). A *Beke* családnév is szóba jöhet a név alapjaként, ilyen nevéek azonban ma már nincsenek Szendrőben.

Beke-kút 1816: *Beke kút* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő É-ÉNy-i határában, Rigótól D-re, Sós-tótól Ny-ra található forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja megegyezik a *Beke* helynév alapjául szolgáló névvel, mivel a forrás arról a területről kapta a nevét, ahol található. Utótagja a *kút* közszó (TESz. 1: 685), mely ebben az esetben forrás értelemben használatos.

Billér 2002: *Billér* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, Kis-Csákány-lápától É-ra, a Katona-réttel szemközt fekvő domb'

A helynév alapjául szolgáló szó etimológiája ismeretlen. Az elnevezés motivációja így nem világos. A domb másik elnevezése **Billér-hegy**, **Billértető**.

Billér alja 1816: *Billér allya* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, a Billértől Ny-ra, Katona-réttel szemközt fekvő lápos terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja az ismeretlen etimológiájú *Billér* helynév. Utótagja az *alj* 'valami alá tartozó területrés; mélyen fekvő terület' közszó (TESz. 1: 121) birtokos személyjellel alakja.

Billér-hegy 1816: *Billér hegy* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, Kis-Csákány-lápától É-ra, a Katona-réttel szemközt fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja az ismeretlen etimológiájú *Billér* helynév. Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi

köznév (TESz. 2: 82). A domb másik elnevezése **Billér**, **Billér-tető**.

Billér-tető 2002: *Billértető* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, Kis-Csákány-lápától É-ra, a Katona-réttel szemközt fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja az ismeretlen etimológiájú *Billér* helynév. Utótagja a *tető* 'hegynek felső része, csúcsa' közszó (TESz. 3: 911). A domb másik elnevezése **Billér**, **Billér-hegy**.

Billér útra járó 1816: *Billér útra járó* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, a Billér ÉK-i oldalában fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Billér út* mikronév, melynek első névrésze ismeretlen eredetű, második névrésze az *út* 'közlekedés számára létesített sáv' (TESz. 3: 1038) földrajzi köznév *-re* határozóraggal ellátott alakja. Utótagja a *járó* földrajzi köznév (vö. ÚMTSz. 2: 1137), mely a *dűlő* köznévhez hasonló jelentésű. Bizonyára a Billér útig tartó földterületet jelölte, esetleg csak térképi körülírásként.

Bódva 1816: *Bódva* (MIZSER 2002: 357) — 'Torna vm.-ben eredő, Abaúj vm.-t Jászó környékén átszelő, a Sajóba Borsod vm. területén ömlő patak' [1200k]/ 896-ra, 1249, 1255, 1262, 1295, 1312: *Buldua*, aqua, fl., 1317: *Boldva*, 1317, 1323/390: *Boldua*, fl., flum., 1331: *Boldoua*, fl., 1334: *Boldwa*, fl. (HOFFMANN-RÁCZ-TÓTH 2005: 59).

Egy szláv **Bьldьva* folyónév átvétele. Ennek forrásaként számba jöhet a germ. **Fuldahwa*, amely a német *Fulda*-nak is előzménye. Némelyek egy szláv **bьldьva* 'gödör' fn.-re próbálják visszavezetni. A mai szlk. *Bodva* a magyarból való (vö. FNESz. 1: 226.)

Bódva melletti rétek 2002: *Bódva melletti rétek* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-re, a Katona-réttől Ny-ra, a Bódva és vasút között fekvő rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Bódva* folyónév és a helyviszonyt jelölő *melletti* névutó-melléknév. Utótagja a *rét* 'kaszáló, legelő, mező' földrajzi köznév többes szám jelével ellátott alakja (TESz. 3: 396), melynek ma-

gyarázata, hogy a terület egyes részeit külön nem nevezik meg.

Bolha-kút 2002: *Bolha kút* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő É-i határában, a Körméni-ároktól É-ra, Egres-kúttól D-re, a Bódva közelében található forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jellemző állatvilágára utal. Előtagja a *bolha* 'apró vérszívó rovar' köznév (TESz. 1: 332), utótagja a *kút* közszó, mely ebben az esetben forrás értelemben használatos (TESz. 2: 685). Az elnevezés ebben az esetben talán vízi-bolhákra utal.

Borda bérce 1816: *Borda bértze* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-re, a Csókás-lápától D-re, Farkas-hegytől K-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja megegyezik a *Borda-tető* helynév első névrészával (etimológiáját ls. alább a szócikkben). Utótagja a *bérc* 'hegytető' közszó (TESz. 1: 282) birtokos személyjeles alakja. A domb másik neve **Borda-tető**.

Borda lapája 1816: *Borda lapája* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-

re, a Borda-tetőtől É-ra, Csókás-lápa közelében fekvő vizenyős terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja megegyezik a *Borda-tető* helynév első névrészával (etimológiáját ls. alább a szócikkben), mivel a terület arról a dombról kapta a nevét, amely mellett elterül. Utótagja a *lápa* 'környezeténél alacsonyabban fekvő, vizenyős, sík terület' földrajzi köznév (ÚMTSz. 3: 726) birtokos személyjellel ellátott alakja.

Borda-oldal 1816: *Borda oldal* (MIZSER 2002: 357) — 'a Szendrőtől D-re fekvő Borda-tető nevű domb oldala'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja megegyezik a *Borda-tető* helynév első névrészával (etimológiáját ls. alább a szócikkben). Utótagja az *oldal* 'hegy lejtője' földrajzi köznév (TESz. 2: 1076).

Borda-tető 2002: *Borda-tető* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-re, a Csókás-lápától D-re, Farkas-hegytől K-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja valószínűleg a *borda* 'bordára emlékeztető kiemelkedés' (TESz. 1: 343) közszó. Utótagja a *tető* 'hegynek felső része, csúcsa' közszó (TESz. 3: 911). Az elnevezés ebben az esetben a domb jellegzetes alakjára utal. Az is elképzelhető, hogy előtagja a foglalkozásra utaló *Borda* családnév, amely kézművességgel, iparral hozható kapcsolatba (KÁLMÁN 1989: 84). A foglalkozásra utaló családnév valószínűleg nem közvetlenül a *borda* ~ *takácsborda* 'a szövőszéknek a szálak tömörítésére szolgáló eleme' (TESz. 1: 343) szóból, hanem a *Bordakötő* rövidítésével alakult ki (vö. RMCsSz. 167). Utótagja a *tető* 'hegynek felső része, csúcsa' közszó (TESz. 3: 911). Ha a személynévi előtagból indulunk ki, az elnevezés a terület birtokosára utal. A terület másik elnevezése **Borda bércse**.

Boszorkány-völgy 2002: *Boszorkányvölgy* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől ÉNy-ra, a Közép-hegy és Ördög-gát között fekvő völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *boszorkány* 'ártó szellem' köznév (TESz. 1: 351). Utótagja a *völgy* 'hegyek, ma-

gaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznév (TESz. 3: 1177). Az elnevezés motivációja valamilyen, a néphittel összefüggő esemény lehet (vö. KÁLMÁN 1989: 168). Hasonló jellegű, mondai, történelmi névadásra a nyelvterület más részein is találunk adatokat (ls. *Ördög gátja, Boszorkánydomb, Pogányvár*: vö. KÁLMÁN 1989: 168).

Buzogány-kút 1816: *Buzogánykút* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől DNy-ra, Hajnácsó és Nagy-Zákány-rét közötti Buzogány-völgyben található forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja megegyezik a *Buzogány-völgy* helynév első névrészeivel, mivel a forrás arról a völgyről kapta a nevét, ahol található. Utótagja a *kút* közszó (TESz. 2: 685), mely ebben az esetben forrás értelemben használatos.

Buzogány-völgy 1816: *Buzogányvölgy* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől DNy-ra, Hajnácsó és Nagy-Zákány-rét között fekvő völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *buzogány* 'növényi buga' jelentésű növénynev (TESz. 1: 400), melyet a környéken a

nád megnevezésére használnak. Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177). Az elnevezés a terület jellemző növényzetére, vizenyős jellegére utal.

Büdös-kút 1916: *Büdös kút* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-DNy-ra, Büdöskútpusztá területén található kút'

A helynév szintagmatikus szerkesztés eredménye. Előtagja a *büdös* 'erős, rossz szagú' (TESz. 1: 400) melléknév, utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' közszó (TESz. 2: 685). A névadás alapja a kút ihatatlan vize (vö. FNESz. 1: 270).

Csákány-patak 1816: *Csákány-patak* (MIZSER 2002: 357) — 'patak Szendrőtől D-DK-re a Nagy-Csákány-lápa és a Garadna között'

A helynév szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett, s a patak pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja meggyezik a *Csákány-völgy* helynév első névrészával, mivel a patak arról a területről kapta a nevét, amelyen átfolyik. Utótagja a *patak* 'folyónál kisebb folyóvíz' (TESz. 3: 127) földrajzi köz-

név. A patak másik elnevezése **Abodi-patak**.

Csákány-völgy 1900: *Csákány völgy* 1900 (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-DK-re, az Abodi-patak mentén fekvő völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a középkori *Csákány* településnév emlékét őrzi (vö. BODNÁR-WOLF 2002: 98), mely személynévi eredetű (vö. RMCsSz.: 212). Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177). A források alapján valószínűsíthető, hogy a magyar *Csákány* településnevet a 14. században, a szendrői vár felépítése után a szláv *Garadna* név váltotta fel (vö. BODNÁR-WOLF 2002: 102). Az egykori falu neve Szendrőtől D-re földrajzi nevek formájában azonban fennmaradt (ls. *Nagy-Csákány-lápa*, *Kis-Csákány-lápa*).

Csehi 1863: *Csehi* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől É-ÉK-re, a Kis-Somos és Nagy-Somos között található major'

A helynév morfológiai szerkesztés eredménye. Alapja a *cseh* 'cseh ember' (TESz. 1: 491) népnév *-i* hely-

névképzővel ellátott alakja. A képző valószínűleg az *-é* birtokjelből alakult *-í* > *-i* változásokon keresztül önálló helynévképzővé még a korai ómagyar korban (vö. TNYt. 1: 254). Ez a funkcióváltás a tulajdonosra utaló földrajzi nevekben mehetett végbe. Az elnevezés ebben az esetben a terület lakóira, telepeseire utal (vö. PESTY 1988: 314; BODNÁR–WOLF 2002: 107). A népnév + *-i* szerkezetű településnevek gyakoriak voltak az ómagyar korban (vö. RÁCZ 2008: 103-124). A név egykor önálló települést jelölt, ami a 17. századra beolvadt Szendrőbe. Ezt mutatja az is, hogy a helynévnek van *Csehipuszta* változata is, mely jellegzetesen az önállóságukat veszített települések névtípusa. A terület másik elnevezése **Csehipuszta, Csehi-tábla**.

Csehi-hegy 1816: *Csehi hegy* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől É-ÉNy-ra, Sós-tótól É-ra fekvő domb'

A helynév szintagmatikus szerkezettel jött létre, s a hely pontos elhelyezkedésére, az egykori *Csehi* település melletti fekvésre utal. Előtagja a *Csehi* helynév, mely a *cseh* népnév *-i* helynévképzővel ellátott alakja. Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb ki-

emelkedés a föld felszínén' földrajzi köznév (TESz. 2: 82).

Csehi-hegy alja 1816: *Csehi hegy allya* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől É-ÉNy-ra, a Csehi-hegytől D-re fekvő terület'

A helynév szintagmatikus szerkezettel jött létre, s a hely pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Csehi-hegy* helynév, utótagja az *alj* 'valami alá tartozó területrész' közszó (TESz. 1: 121) birtokos személyjeles alakja.

Csehipuszta 1816: *Csehipuszta* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől É-ÉK-re, a Kis-Somos és Nagy-Somos között található major'

A helynév szerkezeti változással, kiegészülés eredményeképpen jött létre. Előtagja a *Csehi* helynév (etimológiáját ls. a *Csehi* szócikkben), mely egykor önállóan településnévként volt használatos. A település elpusztulása után egészülhetett ki a *Csehi* név a *puszta* 'major' (TESz. 3: 317) jelentésű földrajzi köznév utótaggal. Ez a kiegészülés jellegzetesen az önállóságukat veszített települések névtípusa. A terület másik elnevezése **Csehi, Csehi-tábla**.

Csehi-rétek 1816: *Csehi rétek* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől É-ra, a Csehi-hegy aljától D-re fekvő rét'

A helynév szintagmatikus szerkesztés eredménye, s a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Csehi* helynév (etimológiáját ls. a *Csehi* szócikkben), mely a terület egykori *Csehi* település melletti fekvésére utal. Utótagja a *rét* 'kaszáló, legelő, mező' földrajzi köznévv többes szám jelével ellátott alakja (TESz. 3: 396), melynek magyarázata, hogy a terület egyes részeit külön nem nevezik meg.

Csehi-tábla 1816: *Csehi tábla* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől É-ÉK-re, a Kis-Somos és Nagy-Somos között található major'

A helynév szerkezeti változással, kiegészülés eredményeképp jött létre. Előtagja a *Csehi* helynév (etimológiáját ls. a *Csehi* szócikkben), utótagja a *tábla* 'földterület' (TESz. 3: 818) földrajzi köznévv. A terület másik elnevezése **Csehi, Csehipuszta**.

Csengő-kút 2002: *Csengő kút* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől ÉNy-ra, az Ördög-gát völgyében lévő barlang'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *cseng*

hangutánzó szó folyamatos melléknévi igenévi származéka, melynek hangalakja éles, magas hangot jelenít meg (TESz. 1: 499). Utótagja a *kút* közszó, mely ebben az esetben 'aknabarlang, zomboly' értelemben használatos. Nevét a beledobott, a barlang függőleges falának pattanó kő csengő hangjáról kapta (TRONKOS JÁNOS és GOMBKÖTŐ ISTVÁN adatközlők elbeszélése alapján).

Cseresznyés 1863: *Cseresznyés* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől ÉNy-ra, a Rigótól É-ra fekvő erdő'

Morfematikai szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jellemző növényzetére utal. Az alapjául szolgáló szó a *cseresznye* 'meggyhez hasonló alakú, édes húsú gyümölcs' (TESz. 1: 509) -s helynévképzővel ellátott alakja. Az -s képző valamivel való ellátottságot fejez ki, valamint gyűjtőnévi funkciója is van, ezért válhatott helynévképzővé (vö. TNyt. 1: 255).

Cseres-patak 18. század vége: *Cseres patak* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől DK-re, az Abodi-patakba a Nagy-Csákány-lápánál torkolló patak'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a patak menti terület jellegzetes növényzetére utalhat. Előtagja a *cser* 'a tölgyvel egy nemzetségbe tartozó, hasadozott kérgű lombos fa; tölgy' növénynév (TESz. 1: 504) -s melléknévképzős alakja. Utótagja a *patak* 'folyónál kisebb folyóvíz' (TESz. 3: 127) földrajzi köznévi.

Csikó-pallag 1687: *Czikó pallagja* (BODNÁR–WOLF 2002: 101); 1816: *Csikó pallag* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől DK-re, a Nagy-Csákány-lápa és Köves-hegy között lévő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Csikó* személynév (vö.: RMCsSz. 245), mely valószínűleg Czikó János 17. századi káplánra utal (vö. GYULAI 2002: 221). Utótagja a *parlag* 'műveletlenül hagyott szántóföld, ugar' közszó (TESz. 3: 109) *pallag* ejtésű alakja (vö. ÚMTSz. 4: 380).

Csókás-bérc 2002: *Csókás-bérc* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-DNy-ra, a Borda-tetőtől É-ra, Csókás-lápa közelében fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja valószínű-

leg a *csóka* 'a varjak családjába tartozó, a varjúnál kisebb, fekete fejű és hátú, szürkésfekete hasú madár' (TESz. 1: 547) közszó -s melléknévképzővel ellátott alakja, mely a terület jellegzetes élővilágára utal. Az ilyen jellegű névadás, melyben madárnév az előtag, meglehetősen gyakori, így igen valószínű, hogy ebben az esetben is ez az elnevezés motivációja. Kevésbé valószínű, de elképzelhető az is, hogy az összetétel alapja a *Csókás* személynév (RMCsSz.: 254). Ebben az esetben a helynév birtoklásra utal. Utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' közszó (TESz. 1: 282). A terület másik elnevezése a **Csókás-hegy**.

Csókás-hegy 1816: *Csókás hegy* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-DNy-ra, a Borda-tetőtől É-ra, Csókás-lápa közelében fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jellemző állatvilágára utal. Előtagja megegyezik a *Csókás-bérc* helynév első névrészával (etimológiáját ls. *Csókás-bérc* szócikkben). Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). A terület másik elnevezése a **Csókás-bérc**.

Csókás-lápa 2002: *Csókás-lápa* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől D-DNy-ra, a Borda-tetőtől É-ra, Csókás-hegy mellett fekvő vizenyős terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja megegyezik a *Csókás-hegy* helynév első névrészával, mivel a terület arról a hegyről kapta a nevét, amely mellett elhelyezkedik. Utótagja a *lápa* 'környezeténél alacsonyabban fekvő, vizenyős, sík terület' földrajzi köznévi (ÚMTSz. 3: 726).

Csomai-lápa 2002: *Csomai lápa* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Nagy-Csákány-lápa ÉNy-i részén fekvő vizenyős terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Csomai* családnév (vö. RMCsSz.: 256), mely ma is adatható Szendrőben (vö. Tk.). Utótagja a *lápa* 'környezeténél alacsonyabban fekvő, vizenyős, sík terület' földrajzi köznévi (ÚMTSz. 3: 726).

Dezső hídja 1816: *Dezső hidja* (MIZSER 2002: 357)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Dezső* személynév, utótagja a *híd* 'valamely útnak folyó

fölötti áthaladását biztosító műszaki építmény' földrajzi köznévi birtokos személyjellel ellátott alakja (TESz. 2: 108). A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Dohány-kert 1816: *Dohány kert* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő É-i határában, a Várhegytől ÉNy-ra, a Felső-pást közelében fekvő rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a területen egykor termesztett növényre utal. Előtagja a *dohány* 'nikotintartalmú növény, melynek leveleiből cigaretta készül' közszó (TESz. 1: 653). Utótagja a *kert* 'rendszerint bekerített, gyümölcsfákkal, veteményekkel, virágokkal beültetett terület' (TESz. 2: 463). A névadás az egykori dohánytermesztés emlékét őrzi, mely a 19. század végére elvesztette jelentőségét, de határnévként megmaradt (vö. FÉNYES 1837: 119).

Döggút 2002: *Döggút* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől K-re, a Sütő-hegy D-i oldalában fekvő terület'

Metonimikus névadással keletkezett helynév, mely a hely funkciójára utal. Előtagja a *dög* 'állati hulla' közszó (TESz. 1: 667), utótagja a *kút* közszó (TESz. 2: 685), mely ebben az

esetben *gödör* értelemben használatos. Az elnevezés arra utal, hogy az állati hullákat rendszerint ide hordták eltemetni.

Egres 1816: *Egres* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől É-ra, a Pap réve É-i végében fekvő rét'

Morfematikai szerkesztéssel keletkezett helynév, melynek alapja az *eger* ~ *éger* növénynév (TESz. 1: 711) -s helynévképzővel ellátott származéka. Az alapjául szolgáló szó szókezdő magánhangzója eredetileg rövid volt, s a tő *eger* ~ *egres* váltakozást mutatott (TESz. 1: 711). Az -s képző valamivel való ellátottságot fejez ki, valamint gyűjtőnévi funkciója is van, ezért válhatott helynévképzővé (vö. TNyt. 1: 255). Az elnevezés így a terület jellemző növényzetére utal, amit az a tény is alátámaszt, hogy vizenyős rétet jelöl, s a vizet kedvelő égerfa neve gyakran szerepel helynevekben (vö. TESz. 1: 712) az egész nyelvterületen. A terület másik elnevezése az **Egres-pallag**.

Egres-kút 1816: *Egres kút* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő É-i határában, a Pap révétől É-ra, a Csehi-hegytől Ny-ra található forrás'

A helynév szintagmatikus szerkesztés eredménye, s a forrás körüli növényzetre utal. Előtagja az *eger* 'fanév' (TESz. 1: 711) -s melléknévképzős származéka. Utótagja a *kút* közszó (TESz. 2: 685), mely ebben az esetben forrás értelemben használatos. Az elnevezés minden bizonnyal arra utal, hogy a forrás mellett egerfa nő, vagy a forrás a fa tövéből tör elő, mivel ez a fajta névadás gyakori az egész nyelvterületen.

Egres-pallag 1816: *Egres pallag* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrőtől É-ra, a Pap réve É-i végében fekvő rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jellemző növényzetére utal. Előtagja megegyezik az *Egres* helynévvel. Utótagja a *parlag* 'műveletlenül hagyott szántó föld, ugar' közszó (TESz. 3: 109) *pallag* ejtésű alakja (vö. ÚMTSz. 4: 380). A terület másik elnevezése az **Egres**.

Előhegy 1816: *Előhegy* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő Ny-i határában, a Boszorkány-völgytől D-re, Közép-hegytől DNy-ra fekvő domb'

A helynév az *előhegy* 'valamely hegylanc előtti alacsonyabb hegy' közszóból jelentéshasadással keletke-

zett (TESz. 1: 752); ebből a nyelvterületen többfelé is lett helynév, vö. FNESz. 1: 416.

Farkas-hegy 1816: *Farkas hegy* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő DNy-i határában, az Ormos-bérc és a Borda-tető között fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a területen előforduló állatokra utal (vö.: PESTY 1988: 315). Előtagja a *farkas* 'a kutyával rokon, többnyire szürkéssárga szőrű ragadozó állat' köznévi (TESz. 1: 846). Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). A terület másik elnevezése a **Farkas-oldal-hegy**.

Farkas-oldal-hegy 2002: *Fazekas-oldal-hegy* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő DNy-i határában, az Ormos-bérc és a Borda-tető között fekvő domb'

A helynév szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett, s a területen előforduló farkasokra utal. Előtagja a *Farkas-oldal* mikronév. Ennek első névrészában a *farkas* 'a kutyával rokon, többnyire szürkéssárga szőrű ragadozó állat' köznévi (TESz. 1: 846) szerepel, melyhez az *oldal* 'hegy lejtő-

je' földrajzi köznévi (TESz. 2: 1076) kapcsolódott szintagmatikus szerkesztés eredményeként. A helynév utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). A terület másik elnevezése a **Farkas-hegy**.

Fazekas-bérc 2002: *Fazekas-bérc* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, a Kis-Csákány-lápától D-re, az Abodi-patak É-i partján fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Fazekas* családnév (vö. RMCsSz. 350), mely ma is adatolható Szendrőben (vö. Tk.). Utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' földrajzi köznévi (TESz. 1: 282). A terület másik elnevezése a **Fazekas-tető**.

Fazekas-tető 1816: *Fazekas tető* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, a Kis-Csákány-lápától D-re, az Abodi-patak É-i partján fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Fazekas* családnév (vö. RMCsSz.: 350). Utótagja a *tető* 'hegynek felső része, csúcsa' közszó (TESz.

3: 911). A terület másik elnevezése a **Fazekas-bérc**.

Fekete-sár 1816: *Fekete sár* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, a Kerek-domb és a Gordonos között fekvő vizenyős rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *fekete* melléknév, mely PESTY gyűjtése szerint a területen élő sok *nadály* 'pióca' (TESz. 2: 991) színére utal (vö. PESTY 1988: 314). Utótagja a *sár* 'mocsár, vizenyős terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 487). Az elnevezés a terület jellemző talajára utal. A terület másik megnevezése a **Fekete-sós-rét**.

Fekete-sós-rét 1864: *Fekete sós rét* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő D-i határában, a Kerek-domb és a Gordonos között fekvő vizenyős rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja megegyezik a *Fekete-sár* helynév első névrészával. Utótagja a térképről nem adatható *Sós-rét* mikronév, melynek első névrésze a *só* 'sziksó' (TESz. 3: 564) község -s melléknévképzővel ellátott alakja; második névrésze a *rét* 'kaszáló, legelő, mező' földrajzi köz-

név (TESz. 3: 396). Az elnevezés a terület jellemző mocsaras jellegére utal.

Felső-pást 1816: *Felső pást* (MIZSER 2002: 357) — 'Szendrő É-i határában, a Várhegytől ÉNy-ra, Kővágó-dűlőtől K-re fekvő rét'

A helynév szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett, s a hely viszonyított elhelyezkedésére utal. Előtagja a *felső* 'magasabban fekvő' megkülönböztető jelző (TESz. 1: 878), utótagja a *pást* 'legelő, pászit' (ÚMTSz. 2: 392) község. Előtagja korrelációban áll az *Alsó-pást* előtagjával.

Forrás-kút 1816: *Forráskút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő K-i határában, a Várhegytől D-re található kút'

Kiegészüléssel keletkezett helynév. Előtagja a *forrás* 'a földből természetes úton előtörő víz' (TESz. 1: 956) földrajzi köznévi. Utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' földrajzi köznévi (TESz. 2: 685). Ebben az esetben egy földrajzi köznévből álló helynév egészült ki egy ugyanolyan jelentésű földrajzi könévvel. Ez nem ritka helynévalkotási mód másfelé sem, ls. *Sárvíz* (FNESz.)

Gacsal 1864: *Gacsal* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Szalonnára vezető út fölött, a Várhegy és a Kis-Somos között elhelyezkedő alacsony domb'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév, mely a terület jellemző növényzetére utal. Alapja a *gacsal* 'késve fejlődő, a rendes időre meg nem ért szőlőfürt' közszó (ÚMTSz. 2: 578). Kevésbé valószínű, de elképzelhető, hogy azonos eredetű a *Gacsály* településnévvel, amely puszta személynévből alakult (vö. FNESz. 1: 489).

Galvácsi-völgy 2002: *Galvácsi-völgy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő ÉK-K-i határában, a Csehi-pusztától D-re, Szendrő és Galvács között fekvő völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a Szendrő ÉK-i szomszédságban fekvő *Galvács* településnév *-i* melléknév-képzővel ellátott alakja. A településnév valószínűleg puszta személynévből keletkezett magyar névadással, az alapjául szolgáló személynév a szláv nyelvekből származtatható (vö. FNESz. 1: 495). Utótagja a *völgy* 'he-

gyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177).

Garadna 1863: *Garadna* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-DK-re, a Nagy-Csákány-lápa és Nagy-Kőbánya-hegy között fekvő részben erdős, részben szántóföldes terület'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév, mely a Borsod vár alá rendelt népek földjét nevezi meg (vö. GYÖRFFY 1966: 736). A helynév töve a szláv *grad* 'vár' szóra vezethető vissza, így jelentése 'várhoz tartozó' (vö. FNESz. 1: 497). Ez arra utal, hogy a szendrői várhoz tartozó egykori Garadna falu közelében szláv lakosság telepedett meg, mely aztán saját anyanyelvén kezdte megnevezni a helyet.

Garadna-pallag 1816: *Garadna pallag* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-DK-re, a Nagy-Csákány-lápa és Nagy-Kőbánya-hegy között fekvő részben erdős, részben szántóföldes terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Garadna* helynév (elemzését ls. az előző szócikkben), utótagja a *parlag* 'műveletlenül hagyott szántóföld, ugar' közszó

(TESz. 3: 109) *pallag* ejtésű alakja (vö. ÚMTSz. 4: 380).

Gémeskút 2002: *Gémeskút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Közép-hegyen található ásott kút körüli terület'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév, mely a hely pontos elhelyezkedésére utal. Alapja a *gémeskút* 'olyan kút, amelyből a kútágasra szerelt gém segítségével, a kútosoron húzzák fel a vizet' közszó (ÉrtSz. 2: 1009). A helynév a kút körüli területet jelöli. A kút másik neve **Tomori-kút**.

Gépállomás 1962: *Gépállomás* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Szuhogy felé vezető út bal oldalán található műhely'

Jelentéshasadással keletkezett helynév, mely a terület funkciójára utal. Az alapul szolgáló összetett szó előtagja a *gép* 'emelőgép, járgány' közszó (TESz. 1: 1047), utótagja az *állomás* 'állomáshely' közszó (TESz. 1: 140). Az elnevezés arra utal, hogy ezen a helyen tárolták a használaton kívüli mezőgazdasági gépeket. A terület másik elnevezése a **Gépjavító, Ipartelep**.

Gépjavító 1973: *Gépjavító* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Szuhogy felé vezető út bal oldalán található műhely'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév, mely a területen végzett cselekvésre utal. Az alapul szolgáló összetett szó előtagja a *gép* 'emelőgép, járgány' közszó (TESz. 1: 1047), utótagja a *javító* 'javító műhely' közszó (ÉrtSz. 3: 622). Az elnevezés arra utal, hogy ezen a helyen szerelték az elromlott műszaki gépeket. A terület másik elnevezése a **Gépállomás, Ipartelep**.

Girindi-földek 1816: *Girindi földek* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől'Szendrőtől É-ra , a Sós-tó és a Bódva között fekvő vizenyős rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *girind* 'mélyen fekvő területből, mocsárból, árvízből kiemelkedő lapos domb, földhát' közszó (ÚMTSz. 2: 646) *-i* képzős melléknévi alakja. Utótagja a *föld* 'megművelt mezőgazdasági terület' közszó (TESz. 1: 964) többes szám jelével ellátott alakja, melynek magyarázata, hogy a terület egyes részeit külön nem nevezik meg.

Gordonos 2002: *Gordonyos* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-

re, a Garadna és a Bódva közti műveletlen terület'

Morfematikai szerkesztéssel keletkezett helynév. Alapja a *gordon* 'magasra nőtt, kórós szárú gaz, gyom' közszó (ÚMTSz. 2: 665) -s helynévképzővel ellátott alakja, mely a terület jellemző növényzetére utal.

Gordonos-bérc 1816: *Gordonyos bértz* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől 'Szendrőtől D-re, a Garadna és a Bódva közti domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a domb pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Gordonos* helynév (elemzését ls. az előző szócikkben), mivel a domb arról a területről kapta a nevét, ahol található. Utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' közszó (TESz. 1: 282).

Hajdú-rét 1816: *Hajdu rét* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő D-i határában, az Ivánkapusztától D-re, a Bódva és a vasút között fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja esetleg a *Hajdú* család-név (vö. RMCsSz. 447), mely ma is adatolható Szendrőben (vö. Tk.). Utótagja a *rét* 'kaszáló, legelő, mező'

földrajzi köznév (TESz. 3: 396). A terület másik elnevezése a **Katona-rét**, amely alapján viszont inkább arra következtethetünk, hogy a *Hajdú-rét hajdú* névrésze közszói értelmű: 'gyalogos katona' (TESz. 2: 23) jelentésű.

Hajnácsó 1863: *Hajnacsó* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Kis-hegytől K-re, a vasút Ny-i oldalán fekvő tanya'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév. Alapja valószínűleg megegyezik a *Hajnács-kő* helynév első névrészeivel, mely etimológiailag azonos az *Ajnácskő* helynév szlk. *Hajnáska* névével (vö. FNESz. 1: 560). Alapja lehet a szláv *hajnaš* 'kő-rakás, kőhányás mint határjel' közszó, mely a *Hajnács-kő* helynévben is szerepel (vö. FNESz.: 260). A név alakulásának hangtani részletei azonban nem világosak. A terület másik elnevezése a **Hajnácsói-pusztá**.

Hajnácsói-pusztá 1816: *Hajnásói pusztá* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Kis-hegytől K-re, a vasút Ny-i oldalán fekvő tanya'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Hajnácsó* helynév (elemzését ls. az előző szócikkben) -i melléknévképzős alakja.

Utótagja a *puszta* 'nagyobb földbirtok gazdasági központja, major' közszó (ÚMTSz. 4: 632). A terület másik elnevezése a **Hajnácsó**.

Hámor árka 1816: *Hámor árka* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Bagoly-lyuknál a Bódvába vezetett mesterségesen kiásott árok'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület egykori funkciójára utal. Előtagja a *hámor* '(vízi erővel működő) súlyos kalapács-csal ellátott fémmegmunkáló üzem; kovácsműhely' közszó (TESz. 2: 41). Utótagja az *árok* 'gödör, vízlevezető csatorna' közszó (TESz. 1: 179), amelynek a vize bizonyára az egykori vashámor működését biztosította. PESTY gyűjtése szerint egy valamikor ott létezett, de már végképp elpusztult vashámorról kapta a terület a nevét. (vö. PESTY 1988: 315). A hely másik elnevezése a **Hámor helye**.

Hámor helye 1816: *Hámor helye* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Bagoly-lyuknál a Bódvába vezetett mesterségesen kiásott árok'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület egykori funkciójára utal. Előtagja a *hámor* '(vízi erővel működő) súlyos kalapács-

csal ellátott fémmegmunkáló üzem; kovácsműhely' közszó (TESz. 2: 41). Utótagja a *hely* 'kisebb földterület' közszó (TESz. 2: 88) birtokos személyjeles alakja. Az elnevezés az egykor itt működő vaskitermelésre- és feldolgozásra utal. A hely másik elnevezése a **Hámor árka**.

Hámor-sánc-rét 1864: *Hámor sáncz rét* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Hámor árka körül fekvő rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület viszonyított elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Hámor-sánc* mikronév, melynek jelentése azonos a *Hámor-árka* helynév jelentésével, a *sánc* közszó ugyanis ezen a nyelvterületen 'árok, csatorna' jelentésben használatos (vö. ÚMTSz. 4: 813). Utótagja a *rét* 'kaszáló, legelő, mező' földrajzi köznév (TESz. 3: 396). Az elnevezés azt jelöli, hogy a terület az egykori vashámor árka közelében terül el.

Hársas-hegy 2002: *Hársas-hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől ÉK-re, a Köves-hegytől É-ra fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jel-

lemző növényzetére utal. Előtagja a *hássas* ~ *hársas* szó, mely a *hárs* 'szív alakú levelű, édeskés illatú virágú erdei és kerti fa' közszó (TESz. 2: 63) -s melléknévképzővel ellátott alakja. A *hársfa* tájnyelvi alakja a *hássfa* (vö. ÚMTSz. 2: 872), s az ezzel a fával benőtt terület elnevezése a *hássas*. Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznév (TESz. 2: 82).

Hársas-oldal 2002: *Hássas-oldal* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől ÉK-re, a Köves-hegytől É-ra fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jellemző növényzetére utal. Előtagja a *hássas* szó (elemzését ls. az előző szócikkben). Utótagja az *oldal* 'hegyoldal, lejtő' (ÚMTSz. 4: 178).

Határ-kút 1816: *Határkút* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Az összetétel előtagja a *határ* 'valamely terület szélső része' közszó (TESz. 2: 73). Utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' közszó (TESz. 2:

685). A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet. Esetleg a Határ-völgyben fekkhetett.

Határ-völgy 2002: *Határvölgy* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *határ* 'valamely terület szélső része' közszó (TESz. 2: 73). Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznév (TESz. 3: 1177). A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Hegyes-tető 2002: *Hegyes-tető* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Nagy-Lipóctól közvetlenül D-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a hely jellegzetes alakjára utal. Előtagja a *hegyes* 'csúcsban végződő' (ÉrtSz. 3: 200) melléknév, mely a domb jellegzetesen csúcsos tetejére utal. Utótagja a *tető* 'hegynek felső része, csúcsa' közszó (TESz. 3: 911).

Hegymeg 2002: *Hegymeg* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Közép-hegy mögött, a

Telekesi-patak völgyében fekvő leelő'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület viszonyított elhelyezkedésére utal. Az összetétel előtagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82), utótagja a *meg ~ mög* 'valami mögött lévő hely' földrajzi köznévi összetétele (vö. FNESz. 1: 581).

Hidak közi kontra 1816: *Hidak közt kontra* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Bódva folyó két hídja között, a folyó mentén fekvő rét'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Hidak köze* mikronév, melynek első névrésze a *híd* 'valamely útnak folyó stb. fölötti áthaladását biztosító műszaki építmény' (TESz. 2: 108) többes szám jelével ellátott alakja; második névrésze a *köz* 'két objektum között levő terület' jelentésű földrajzi köznévi E/3 birtokos személyjeles alakja. Utótagja valószínűleg a német *Kante* 'valaminek a széle, szegélye' szó *kantra ~ kontra* ejtési változata (vö. BALASSA

2002: 379). Az elnevezés így a Bódva folyó menti keskeny rétekre utal.

Hideg-völgy 1816: *Hideg völgy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Kis-hegy Ny-i oldalában fekvő völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *hideg* 'alacsony hőmérsékletű' közszo (TESz. 2: 109). Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177). PESTY gyűjtése szerint az elnevezés arra utal, hogy a határnak ezen a részén „mindig kevés szél lengedez” (PESTY 1988: 314).

Hosszú-földek 1816: *Hosszu földdek* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, az Urbán és a Közép-hegy között fekvő szántóföld'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *hosszú* 'egy irányban messzire nyúló' közszo (TESz. 2: 151). Utótagja a *föld* 'megművelt mezőgazdasági terület' közszo (TESz. 1: 964) többes szám jelével ellátott alakja, melynek magyarázata, hogy a terület egyes részeit külön nem nevezik meg. Az elnevezés a területen fekvő szántók jellegzetes elnyúló, hosszanti alakjára utal.

Ipartelep 1985: *Ipartelep* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Szuhogy felé vezető út bal oldalán található telep'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév, mely a terület funkciójára, az itt végzett cselekvésre utal. Alapja az *ipartelep* 'ipari termelésre és a termelt cikkek raktározására létesített, rendszeres hatósági felügyelet alatt álló telep' (ÉrtSz. 3: 522). A terület másik elnevezése a **Gépjavító, Gépállomás**.

Ivánka 1902: *Ivánka* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő D-i határában, a Bódva K-i oldalán, a Katona-réttől É-ra fekvő major'

A helynév szerkezeti változással, bővülés eredményeképp keletkezett. Alapjául a metonimikus névátvitellel keletkezett egykori *Iván* településnév szolgált, mely feltehetően személynévi eredetű, s a terület egykori *Iván* nevű birtokosáról kapta a nevét. Ehhez járult bővülési folyamat eredményeképp a *-ka* helynévképző. Ezt a magyarázatot támasztják alá a helytörténeti leírások is, melyek alapján a falu neve a 17. századig csak *Iván* néven fordult elő (1572-ben *Szendrőiván*), 1626-tól kezdve azonban már *Ivánka* néven em-

legetik, s ez a név végül kiszorította az előbbit (vö. BODNÁR–WOLF 2002: 108-109). A terület másik elnevezése **Ivánka-puszta**.

Ivánka-puszta 1864: *Ivánka puszta* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő D-i határában, a Bódva K-i oldalán, a Katona-réttől É-ra fekvő major'

Szerkezeti változással alakult helynév. Előtagja az *Ivánka* helynév (elemzését ls. az előző szócikkben), utótagja a *puszta* 'külterületi lakott hely' közszó (TESz. 3: 317). A helytörténeti feljegyzések alapján, miszerint a területet a 17. századtól *Ivánka* néven emlegetik, arra lehet következtetni, hogy az *Ivánka-puszta* a későbbi névalak, mely kiegészüléssel keletkezett, s a hely fajtáját jelöli. A terület másik elnevezése **Ivánka**.

Katona-rét 1864: *Katona rét* (MIZSER 2002: 358) — 'Ivánka-pusztától D-re, a Bódva és a vasút között fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *katona* 'a fegyveres erő kötelékébe tartozó személy' közszó (TESz. 2: 409), utótagja a *rét* 'kaszáló, legelő, mező' földrajzi köznév (TESz. 3: 396). Az elnevezés PESTY gyűjtése szerint arra utal, hogy

az itt termett szénát a katonák lovainak szállították el (vö. PESTY 1988: 315). A terület másik elnevezése a **Hajdúrét**.

Kazinc-bérc 2002: *Kazinc-bérc* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, Hajnácsótól D-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a szláv eredetű *Kazinc* helynév (vö. KISS 1988: 701), utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' közszó (TESz. 1: 282). A helynév a Szendrő határában lévő, 14. századra elpusztult középkori település, *Pusztakazinc* emlékét őrzi (vö. BODNÁR–WOLF 2002: 104).

Kazinci-puszt 1816: *Kazinczi puszt* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Bódvától Ny-ra fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Kazinc* helynév *-i* melléknévképzős alakja. Utótagja a *puszt* közszó (TESz. 3: 317), mely ebben az esetben 'major' értelemben használatos. Az elnevezés a 14. századból adatolható *Pusztakazinc* településnévvel függ össze, melyet a század végére lakatlan

területként említenek, ám neve határnévként fennmaradt.

Kelemen-bánya 2002: *Kelemen bánya* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely minden bizonnyal birtoklásra utal. Előtagja a *Kelemen* személynév (vö. RMCsSz.: 570), mely ma már nem adatolható Szendrőben. Utótagja a *bánya* 'hasznosítható ásványokat kitermelő üzem' közszó (TESz. 1: 241).

Kenderföld 2002: *Kenderföld* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő D-i határában, az Ádám-domb és a Verbéna patak között fekvő terület'

Jelentéshasadással keletkezett helynév. Az alapjául szolgáló összetett szó előtagja a *kender* 'len' közszó (TESz. 2: 441), utótagja a *föld* 'megművelt mezőgazdasági terület' (TESz. 1: 964) közszó. Az elnevezés az egykor ezen a területen folytatott kendertermesztés emlékét őrzi.

Kerek-domb 2002: *Kerek-domb* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, Garadna és Fazekas-bérc között fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a domb jelleg-

zetes alakjára utal. Előtagja a *kerek* 'kör alakú, körhöz hasonló; gömbölyű' melléknév (TESz. 2: 454), utótagja a *domb* 'természetes földkiemelkedés; kupac' földrajzi köznévfő (TESz. 1: 658).

Kerek-part 1816: *Kerek part* (MIZSER 2002: 358) — 'a Kerek-domb oldalában fekvő terület Szendrőtől D-re'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynévfő, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. A helynévfő tehát 'Kerek-domb partja' értelmű, melyben az előtagként álló helynevet csak annak a jelzői része (*kerek*) képviseli. Utótagja a *part* 'domboldal, emelkedő' jelentésű földrajzi köznévfő (ÚMTSz. 4: 387).

Királykút 1863: *Királykút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő K-i határában fekvő tanya'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynévfő. Előtagja esetleg a *király* 'az uralkodó fejedelemtől nagyobb, a császárnál kisebb rangúnak tekintett monarchikus államfő' méltóságnévfő (TESz. 2: 494). Az is elképzelhető azonban, hogy az első névrész a *Király* családnévfő (vö. RMCsSz. 593). Utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör,

amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' közszó (TESz. 2: 685). A névadás motivációja bizonytalan. Az elnevezés az egykori kút körül fekvő területet jelöli.

Kis-Csákány-bérc 1816: *Kis csákány bértz* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő D-i határában, Bagolylyuktól D-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynévfő, mely a terület viszonylagos méretére utal. Előtagja a *kis* 'nem nagy méretű' (TESz. 2: 495) melléknévfő, utótagja a *Csákány-bérc* helynévfő, mely a *Csákány-völgy*, *Kis-Csákány-lápa* helynevekkel hozható kapcsolatba.

Kis-Csákány-lápa 1816: *Kis-Csákány-lápa* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Kis-Csákány-bérc közelében fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynévfő, mely a terület viszonylagos méretére utal. Előtagja a *kis* 'nem nagy méretű' (TESz. 2: 495) melléknévfő, utótagja a *Csákány-lápa* helynévfő. A helynévfő előtagja korrelációban áll a *Nagy-Csákány-lápa* helynévfő első névrészével.

Kis-hegy 1816: *Kis hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Kis-Lipóc és a Hideg-völgy között fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a kiemelkedés viszonylagos méretére utal. Előtagja a *kis* 'nem nagy méretű' (TESz. 2: 495) melléknév, utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). A terület másik neve **Ürgevár**.

Kis-kút 1816: *Kis kút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, az Alsó-pást területén levő forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *kis* 'nem nagy méretű' (TESz. 2: 495) melléknév, utótagja a *kút* közszó (TESz. 2: 685), mely ebben az esetben forrás értelemben használatos.

Kis-Lipóc 2002: *Kis-Lipóc* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, Seres-völgytől É-ra, Akasztó-dombtól D-re található domb K-i, alacsonyabb része; legelő'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *kis* 'nem nagy méretű' (TESz. 2: 495) megkülönböztető jelző. Utótagja a *Lipóc* helynév (etimológiáját ls. a

Lipóc-patak szócikknél). Az elnevezés a domb viszonyított magasságára utal. A helynév előtagja korrelációban áll a *Nagy-Lipóc* helynév első névrészeivel.

Kis-Somos 1816: *Kis somos* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, Csehi és Várhegy közt fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a kiemelkedés viszonylagos méretére utal. Előtagja a *kis* 'nem nagy méretű' (TESz. 2: 495) melléknév, utótagja a som növénynév -s, valamivel való ellátottságot kifejező, helynévképzős alakja. Az utótag elnevezése így a terület jellegzetes növényzetére utal. A helynév előtagja korrelációban áll a *Nagy-Somos* helynév első névrészeivel.

Kis-Somos alja 1816: *Kis somos allya* (MIZSER 2002: 358) — 'a Szendrő É-i határában fekvő Kis-Somos domb alatti terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Kis-Somos* helynév, utótagja az *alj* 'valami alá tartozó területrész; mélyen fekvő terület' közszó (TESz. 1: 121) birtokos személyjeles alakja.

Kollát-hegy 1816: *Kollat hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Telekesi-völgy K-i oldalán Lipóctól É-ra, a Közép-hegytől D-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja valószínűleg a *kollát* ~ *korlát* 'léc- vagy deszka-kerítés; a szabadban legeltetett jószág kerítéssel körülvelt, fedetlen szálláshelye' közszó (ÚMTSz. 3: 440, 489). Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznév (TESz. 2: 82). A terület másik elnevezése a **Korlát-hegy**.

Korkot-kút 1816: *Korkot kút* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja ismeretlen eredetű. Utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' közszó (TESz. 2: 685), mely esetleg 'forrás' értelemben használatos. A névadás motivációja ismeretlen. A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Korkot falu 1816: *Korkot falu* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja az ismeret-

len eredetű *Korkot* névrész. Utótagja a *falu* 'földbirtok' (TESz. 1: 836) jelentésű közszó. A névadás motivációja ismeretlen. A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Korlát-hegy 1864: *Korlát hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Telekesi-völgy K-i oldalán Lipóctól É-ra, a Közép-hegytől D-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *korlát* 'körülkerített hely' (TESz. 2: 576) közszó. Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznév (TESz. 2: 82). A hely valószínűleg a domb körülkerített földterületei után kapta a nevét. Az elképzelhető azonban, hogy a helynév személynévi eredetű: Korláth István szendrői várkapitány birtokában lévő földre utal (vö. VERES-VIGA 2002: 204, 356). Ez a személynév ma már nem adatolható Szendrőben. A terület másik elnevezése a **Kollát-hegy**.

Korpa falu 1816: *Korpa falu* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő É-i határában, Gacsal és Csehipusza között fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *korpa* 'a

gabonaszem finomra őrölt héja, melyet főleg takarmányozásra használnak' közszó (TESz. 2: 581). Utótagja a *falu* 'kisebb emberi település; az itt lakók összessége' földrajzi köznévv. Az elnevezés PESTY népetimológiás magyarázata szerint arra utal, hogy a vár ostromakor erre a területre nagy mennyiségű korpát hordtak össze, amivel megtöltötték az ágyúkat (PESTY 1988: 315).

Kosár-domb 2002: *Kosár-domb* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől ÉK-re, Nagy-Somos-hegy D-i részénél fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *kosár* 'körülkerített hely, ahova a legelőn tartott juhokat éjszakázásra terelik' közszó (TESz. 2: 585). Utótagja a *domb* 'természetes földkiemelkedés; kupac' földrajzi köznévv (TESz. 1: 658). Az elnevezés valószínűleg a terület funkciójára utal.

Kő-kút 1816: *Kő kút* Kőkút folyásánál 1816 (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Középhegytől D-re fekvő forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *kő* 'szilárd, éghetetlen ásvány' közszó (TESz.

2: 600). Utótagja a *kút* közszó, mely ebben az esetben forrás értelemben használatos. Az elnevezés talán a forrás környékének köves, sziklás talajára utal, esetleg arra, hogy a forrás kövekkel volt kirakva. A térképen szereplő *Kő-kút folyásánál* adat bizonyára csak alkalmi, körülíró megjelölése az adott területnek.

Kő-kút-dűlő 2002: *Kőkút-dűlő* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Középhegytől D-re, a Kő-kút melletti terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Kő-kút* mikronév, utótagja a *dűlő* 'meghatározott nagyságú szántóföld' földrajzi köznévv (TESz. 1: 697).

Körmendi árka 1816: *Körmendi árka*; 1864: *Körmöndi árka* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő É-i határában, a Bódva Ny-i partján, a Veres-parttól D-re található vízfolyás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Körmendi* családnév (vö. RMCsSz. 639), mely Szendrőben ma is adatolható (vö. Tk.). Utótagja az *árok* 'gödör, vízlevezető csatorna' közszó (TESz. 1: 179) birtokos sze-

mélyjeles alakja. Az előtag *Körmöndi* alakban, *ö-ző* formában is előfordul.

Köszvény-kút bércze 1816: *Köszvény kút bércze* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, Perkupától D-re, a Bódva K-i oldalán található forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Köszvény-kút* mikronév, melynek elnevezése a kút vizének jó minőségére, betegséget gyógyító voltára utal. Utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' közszó (TESz. 1: 282) birtokos személyjellel ellátott alakja.

Kővágó 1816: *Kővágó* (MIZSER 2002: 358) — 'a Várdomb K-i oldala, Galvács felé'

Jelentéshasadással keletkezett helynév. Az alapjául szolgáló szó 'kőbánya' jelentésű. A névadás az egykor itt folytatott kőbányászatra utal.

Kővágó-dűlő 2002: *Kővágó-dűlő* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, az Akasztó-dombtól É-ra, Veres-parttól D-re fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *kővágó* összetett szó, mely a talaj rossz minőségére, mészköves voltára utal (vö.

SELMECZI KOVÁCS 2002: 407). Utótagja a *dűlő* 'meghatározott nagyságú szántóföld' földrajzi köznévi (TESz. 1: 697).

Köves 1962: *Köves* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő K-i határában, a Nagy-Csákány-lápa és Billér közötti terület'

Morfematikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Alapja a *kő* 'szilárd, éghetetlen ásvány' közszó (TESz. 2: 600) -s helynévképzős alakja, amely valamivel való ellátottságot fejez ki. Az elnevezés a terület rossz minőségű termőtalajára utal (vö. SELMECZI KOVÁCS 2002: 407). A terület másik elnevezése **Kövesd, Köves-völgy**.

Köves alja 1816: *Köves alja* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő K-i határában, a Köves-hegy alatti terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Köves* helynév, utótagja az *alj* 'valami alá tartozó területrész; mélyen fekvő terület' közszó (TESz. 1: 121) birtokos személyjeles alakja.

Kövesd 1985: *Kövesd* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő K-i határában,

a Nagy-Csákány-lápa és Billér közötti terület'

A helynév szerkezeti változással, bővülés eredményeképp jött létre. Alapszava a *Köves* helynév (etimológiáját ls. az előző szócikkben), melyhez a *-d* képző járult. A képző eredeti funkciója szerint valamivel való ellátottságot fejez ki, de a korai ómagyar korban sok helynévben helynévképzőként fordul elő (vö. TNYt. 1: 318). Ebben az esetben is helynévképzőként szerepel, mivel a *Köves* alapszóban már szerepel egy ellátottságot kifejező *-s* képző.

Köves-hegy 2002: *Köves-hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő K-i határában, az Ádám-hegy és a Hássas-hegy között fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jellegzetes terepviszonyaira utal. Előtagja a *köves* 'kövekben bővelkedő, sziklás' melléknév (vö. FNESZ. 1: 801). Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82).

Köves-völgy 2002: *Köves-völgy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő K-i határában, a Nagy-Csákány-lápa és Billér közötti terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Köves* helynév, utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177). A terület másik elnevezése **Köves, Kövesd**.

Közép-bérc 1816: *Közép bércz* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Boszorkányvölgy és az Ördöggát között fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *közép* 'középső' (TESz. 2: 634) melléknév, utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' közszó (TESz. 1: 282). Az elnevezés a domb pontos elhelyezkedésére utal. A terület másik elnevezése **Közép-hegy**.

Közép-hegy 1816: *Közép hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Boszorkányvölgy és az Ördöggát között fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *közép* 'középső' (TESz. 2: 634) melléknév, utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). A névadásra a nyelvterület más részein is ta-

lálunk példát, vö. FNESz. 1: 801. Az elnevezés három párhuzamos hegyhát közül a középső jelöli. A terület másik elnevezése **Közép-bérc**.

Közép-hegy alja 1816: *Közép hegy allya* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Közép-hegy alatti szántóföld'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Közép-hegy* mikronév, utótagja az *alj* 'valami alá tartozó területrész; mélyen fekvő terület' közszó (TESz. 1: 121) birtokos személyjeles alakja.

Kuba pallagja 1816: *Kuba pallagja* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Az első névrészben feltehetően a *Guba* családnév (vö. RMCsSz.: 425) *Kuba* ejtésű alakja rögzült. Ez a feltevés azért is tűnik megalapozottnak, mert *Kuba* személynévre nem találunk adatot sem a RMCsSz.-ban, sem Szendrő lakosai közt. Ha a feltevés igaz, akkor az előtag a *guba* 'gyapjas, fűrtös felsőruha' (TESz.1: 1100) közsóból alakult *Guba* személynév, mely foglalkozásra utal. Utótagja a *parlag* 'műveletlenül hagyott szántóföld,

ugar' közszó (TESz.3: 109) *pallag* ejtésű alakjának birtokos személyjeles alakja (vö. ÚMTSz.4: 380). A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Laposi-dűlő 1816: *Laposi dűllő* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *lapos* 'mélyen fekvő, sík terület' földrajzi köznév *-i* melléknévképzős formája lehet. Utótagja a *dűllő* 'meghatározott nagyságú szántóföld' földrajzi köznév (TESz. 1: 697). Az elnevezés így 'a Laponon fekvő dűlő' értelmű lehet. A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Légrádi-tag 1952: *Légrádi-tag* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Az első névrész eredete nem világos, talán családnévi eredetű, de ez ma már nem adatolható Szendrőben. Utótagja a *tag* 'földterület egy darabja' (TESz. 3: 820) közszó. A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Lejtősakna 1952: *Lejtősakna* (MIZSER 2002: 358)

Metonimikus névadással keletkezett helynév. Az alapjául szolgáló összetett szó előtagja a *lejt* 'ferde irányban lefelé tart' (TESz. 2: 746) ige -ő folyamatos melléknévi igenév képzőjével és -s melléknévképzővel ellátott alakja. Utótagja az *akna* 'bánya' (TESz. 1: 117) jelentésű közszó. Az elnevezés valószínűleg az egykor Szendrőben folytatott kőbányászattal függ össze. A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Lipcsei-kút 1816: *Liptsei kút* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Lipcsei* személynév (vö. RMCsSz.: 676), utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' közszó, mely valószínűleg ebben az esetben forrásra utal (TESz. 2: 685). A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Lipóc-patak 1816: *Lipócz patak* (MIZSER 2002: 358) 1853: *Lipócz Patak* (VERES-VIGA 2002: 58) — 'Szendrő Ny-i határában, a Lipóc-völgyben található patak'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja valószínű-

leg a *Lipóc* helynév (vö. FNESz. 2: 38) etimológiájával függ össze, melynek tövében az ősszl. **lipa* 'hársfa' szó rejlik, melyhez a szláv -ovъcb helynévképző járult, így az elnevezés olyan patakot jelöl, melynek partján hársfák nőnek. A helynév a magyarba átkerülve *Lipovc* > *Lipouc* > *Lipóc* hangtörténeti változásokon ment át. Utótagja a *patak* 'folyónál kisebb folyóvíz' jelentésű földrajzi köznév (TESz. 3: 127).

Lipóc-völgy 1836: *Lipócz völgy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Seres-völgytől É-ra, az Akasztó-dombtól D-re található völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a patak pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja meg egyezik a *Lipóc-patak* első névrészével (etimológiáját ls. a *Lipóc-patak* szócikkben), mivel a völgy a rajta keresztülfolyó patakról kapta a nevét. Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznév (TESz. 3: 1177).

Lóherés-kert 1816: *Lóherés kert* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jellemző növényzetére utal. Előtagja a

lóhere növénynév (TESz. 2: 783) -s melléknévképzővel ellátott alakja. Utótagja a *kert* 'rendszerint bekerített, gyümölcsfákkal, veteményekkel, virágokkal beültetett terület' (TESz. 2: 463). A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Major felett 1816: *Major felett* (VERES-VIGA 2002: 80) — 'Szendrőtől D-re, a Bódva és az Alsó-Pást között fekvő domb'

Morfematikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület viszonyított elhelyezkedésére utal. Előtagja a *major* 'nagyobb gazdaságnak a határban lévő része a gazdasági épületekkel és lakóházakkal' (TESz. 2: 821) közszó. Utótagja a *felett* 'valaminél magasabban' névutó (TESz. 1: 880). Az elnevezés az 1816-os térképen bizonyos Gróf Antalné majorja feletti föld- és vízivár dombját jelöli (vö. VERES-VIGA 2002: 80).

Medve-kút 1816: *Medve kút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő D-i határában, a Garadna területén található forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja valószínűleg a *Medve* személynév (vö. RMCsSz. 721), mely ma is adatható

Szendrőben (vö. Tk). Utótagja a *kút* közszó, mely ebben az esetben 'forrás' értelemben használatos. Az elnevezés így feltehetően egy Medve nevű személy földjén lévő forrásra utal.

Menye-domb 1816: *Menye domb* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Az előtag eredete nem világos. Utótagja a *domb* 'természetes födkiemelkedés' földrajzi köznévi (TESz. 1: 658). A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Nagy-Csákány-lápa 1816: *Nagy-Csákány-lápa* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő D-i határában, a Kövesvölgy és Garadna között fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület viszonylagos méretére utal. Előtagja a *nagy* 'terjedelmes' (TESz. 2: 993) megkülönböztető jelző, utótagja a *Csákány-lápa* helynév. A helynév előtagja korrelációban áll a *Kis-Csákány-lápa* helynév első névrészeivel.

Nagy György-pallag 1816: *Nagy György pallag* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Kis-Csákány-bérc és Csákány-patak közt fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Nagy György* személynév. Utótagja a *parlag* 'műveletlenül hagyott szántóföld, ugar' közszó (TESz. 3: 109) *pallag* ejtésű alakja (vö. ÚMTSz. 4: 380).

Nagy-hosszak 1864: *Nagy hosszak* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Beke-kút környékén, Pap révétől Ny-ra fekvő szántóföld'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *nagy* 'terjedelmes' (TESz. 2: 993) melléknév. Utótagja a *hossz(ú)* közszó többes számú alakja, mely ebben az esetben a művelt földterület hosszúkás, keskeny alakjára utal (vö. PESTY 1988). A többes szám jelével ellátott alak magyarázata, hogy a terület több hosszú egységből áll, ezeket azonban külön nem nevezik meg.

Nagy-kőbánya-hegy 1816: *Nagy-Kőbánya hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő DK-i határában, a Garadna mellett fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *nagy* 'terjedelmes' (TESz. 2: 993) megkülönböztető jelző. Utótagja a *Kőbánya-hegy* mikronév, mely a *kőbánya* 'követ

szolgáltató bánya' (ÉKSz. 769) köznév és a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznév (TESz. 2: 82) összetételével, szintagmatikus úton jött létre.

Nagy-Lipóc 1816: *Nagy-Lipóc* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, Seres-völgytől É-ra, Akasztó-dombtól D-re található domb Ny-i, magasabb része'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *nagy* 'terjedelmes' (TESz. 2: 993) megkülönböztető jelző. Utótagja a *Lipóc* helynév (etimológiáját ls. *Lipóc-patak* szócikknél). Az elnevezés a domb viszonyított magasságára utal. A helynév előtagja korrelációban áll a *Kis-Lipóc* helynév első névrészával.

Nagy-Somos 1816: *Nagysomos* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ÉK-re, a Csehi és a Rakaca-tó között fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *nagy* 'terjedelmes' (TESz. 2: 993) megkülönböztető jelző. Utótagja a *som* növénynév (TESz. 3: 570) -s melléknévképzővel ellátott alakja. Az elnevezés a terület jellemző növényzetére és a kiemelkedés viszonylagos méreté-

re utal. A helynév előtagja korrelációban áll a *Kis-somos* helynév első névrészával. A domb másik megnevezése a **Nagy-Somos-hegy**.

Nagy-Somos-hegy 1816: *Nagy-Somos-hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ÉK-re, a Csehi és a Rakaca-tó között fekvő domb'

Szerkezeti változással, kiegészítéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Nagy-Somos* mikronév, utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). A domb másik megnevezése a **Nagy-Somos**.

Nagy-völgy-kút 1816: *Nagy völgy kút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Nagy-völgyben található forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Nagy-völgy* mikronév, utótagja a *kút* közszó, mely ebben az esetben 'forrás' értelemben használatos.

Nagy-Zákány-rét 1816: *Nagy zákány rét* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, Büdöskútpuszta és Hajnácsó között fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *nagy* 'terjedelmes' (TESz. 2: 993) megkülönböztető jelző. Utótagja a *Zákány-rét* mikronév, mely a *Zákány* családnév (vö. RMCsSz.: 1156) és a *rét* 'kaszáló, legelő, mező' földrajzi köznévi (TESz. 3: 396) összetételével jött létre, szintagmatikus szerkesztés eredményeképpen, ez a név azonban önállóan nem adatható. Az elnevezés a terület méretére utal.

Orgonás 1864: *Orgonás* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, Ivánka és Büdöskútpuszta között, a Bódva Ny-i oldalán fekvő terület'

Morfematikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jellemző növényzetére utal. Az alapjául szolgáló szó az *orgona* 'kerti díszcserje, melynek lila vagy fehér virága májusban nyílik' (TESz. 2: 1090) növénynév -s melléknévképzővel ellátott alakja. Az elnevezés motivációját egy monda őrizte meg (vö. HORVÁTH 1990: 95).

Ormos-bérc 1864: *Ormos-bérc* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Kazinc-bérc és a Farkaslyuk között fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja az *orom* 'hegycsúcs, hegytető' (TESz. 2: 1092) földrajzi köznévs melléknévképzővel ellátott alakja. Utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' közszó (TESz. 1: 282). Az elnevezés a domb jellegzetes csúcsos alakjára utal.

Ökörütő 1864: *Ökörütő* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DK-re, a Hegymeg területén fekvő legelő'

Morfematikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Az alapjául szolgáló összetett szó előtagja az *ökör* 'herélt szarvasmarha' állatnév (TESz. 3: 23), utótagja az *üt* 'csapást mér vkire, vmire, ver' (TESz. 3: 1057) ige *-ő* folyamatos melléknévi igenév képzőjével ellátott alakja. A terület a népi monda szerint onnan kapta a nevét, hogy a föld tulajdonosa agyonütötte az itt tilalmasban járó ökröket (vö. PESTY 1988: 315).

Ördög-gát 1864: *Ördög gát* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől ÉNy-ra, a Közép-hegy mögött, a Telekes-völgy középső részén található szűk, sziklás völgy'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév. Előtagja az *ördög* 'gonosz sátán, szellem' közszó (TESz. 3:

32). Utótagja a *gát* 'folyóvíz útjába állított mesterséges akadály, duzzasztó' jelentésű közszó (TESz. 1: 1034). Az elnevezés eredetileg az *Ördög-gát-lyuk* barlang bejáratának szikláját jelölte, ahol a *Telekes-patak* eltűnik, majd a szurdok egész területét. Az elnevezés motivációja népi mondával magyarázható: a gátként magasodó sziklát az ördög művének tulajdonították.

Ördög-gát-lyuk 1864: *Ördög-gát-lyuk* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől ÉNy-ra, a Közép-hegy mögött, a Telekes-völgy középső részén található barlang'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja az *Ördög-gát* mikronév, utótagja a *lyuk* 'barlang' jelentésű közszó (TESz. 2: 803).

Pap réve 1816: *Pap révi rét* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a mai Széchenyi és Lenkey utcák végében, a Bódva folyótól Ny-ra fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *pap* 'az a személy, aki valamely vallási közösségben vallási szertartásokat végezhet' foglalkozásnév (TESz. 3: 89). Az is elképzelhető

azonban, hogy előtagjában a *Pap* családnév (RMCsSz. 821) található, mely ma is adathozható Szendrőben (vö. Tk.). Utótagja a *rév* '(vízi) átkelőhely' (TESz. 3: 401) földrajzi köznévi *-e* birtokos személyjeles alakja. A terület másik elnevezése a **Pap révi-rét** és **Pap révi-tábla**.

Pap révi-rét 1816: *Pap réve* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a mai Széchenyi és Lenkey utcák végében, a Bódva folyótól Ny-ra fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Pap réve* mikronév *-i* melléknévképzős alakja, utótagja a *rét* 'kaszáló, legelő, mező' földrajzi köznévi (TESz. 3: 396). A terület másik elnevezése **Pap réve** és **Pap révi-tábla**.

Pap révi-tábla 1816: *Pap révi tábla* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a mai Széchenyi és Lenkey utcák végében, a Bódva folyótól Ny-ra fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Pap réve* mikronév *-i*

melléknévképzős alakja, utótagja a *tábla* 'földterület' közszó (TESz. 3: 818). A terület másik elnevezése **Pap réve** és **Pap révi-rét**.

Pást 1944: *Pást* (MIZSER 2002: 358) — Szendrőtől É-ra, a Dohánykert közelében fekvő terület'

Jelentéshasadással keletkezett helynév, mely a terület funkciójára utal. Az alapjául szolgáló *pást* 'legelő' (ÚMTSz. 4: 392) köznévi ebben az esetben libalegelőt jelent (vö. SELMECZI KOVÁCS 2002: 435).

Pásti-kút 1816: *Pásti Kút* (MIZSER 2002: 358) — Szendrőtől É-ra, a Dohánykert közelében található kút'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Pást* 'legelő' (ÚMTSz. 4: 392) jelentésű helynévi *-i* helynévképzős alakja. Utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' közszó (TESz. 2: 685).

Pecsenyés-tó 1864: *Pecsenyés tó* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Sütő-hegy és Csehipuszta közti tó'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal (vö. PESTY 1988: 314). Előtagja a *Pecsenyés* családnév (vö. RMCsSz. 835). Utótagja a *tó* 'állóvíz' földrajzi köznévi (TESz. 3: 928).

Pecsenyés-tó feli 1816: *Pecsenyés tó feli* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Pecsenyés-tó É-i részén fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Pecsenyés-tó* mikronév, utótagja a (vminek a) *fele, föle* 'felső része' földrajzi köznévi. A szóvégi *-i* az egyes szám 3. személyű *-e* birtokos személyjellel azonos.

Pittyel 1816: *Pittyel* (MIZSER 2002: 358)

A név ismeretlen eredetű. A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Pittyel-kút 1816: *Pittyel kút* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja az ismeretlen eredetű *Pittyel* névrész, utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fűrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz fel-

színre hozható' közszó (TESz. 2: 685). A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Pittyel-kút alja 1816: *Pittyel kút alja* (MIZSER 2002: 358)

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Pittyel-kút* mikronév, utótagja az *alj* 'valami alá tartozó területrész' közszó (TESz. 1: 121) birtokos személyjeles alakja. A mai adatközlők nem tudták lokalizálni a helyet.

Rakaca 1249: *Rococha* (GYÖRFFY 1: 735, 802), 1260: *Racatnicha*, 1323/390: *Rakacha* (GYÖRFFY 1: 96), 2002: *Rakaca* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra található patak, Szalonnánál ömlik a Bódvába'

Névátvétellel keletkezett víznév, melynek előzménye valószínűleg egy *Rákos-patak* értelmű szláv **Rakovica* helynév (vö. FNESz. 2: 396), amelyben a szláv *-ovъc* helynévképző található. A *Rakovica* > *Rakaca* hangtörténeti változás a magyar nyelvben ment végbe. A patakot *Rakaca-patak* néven is emlegetik. Az elnevezés a patak környékét is jelöli.

Rakaca pallója 1816 *Rakattza pallója* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Rakaca-patak Főút és Rakaca-víztároló közti szakaszán lévő híd'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja megegyezik a *Rakaca-patak* első névrészával, mivel az elnevezés a patak kis hídjára utal. Utótagja a *palló* 'árkon vagy patakon keresztülfektetett deszka vagy gerenda, keskeny gyaloghíd' (ÚMTSz. 4: 340) közszó birtokos személyjellel ellátott alakja.

Rakaca-patak 1249: *Rokocha potoka* (HOFFMANN-RÁCZ-TÓTH 2005: 218), 1323/90: *Rakachapataka* (GYÖRFFY 1: 96) — 'Szendrőtől É-ra található patak, Szalonnánál ömlik a Bódvába'

Kiegészüléssel keletkezett helynév. Előtagja a *Rakaca* víznev (etimológiáját ls. a *Rakaca* szócikkben), mely a *patak* 'folyónál kisebb folyóvíz' jelentésű földrajzi köznévvvel egészült ki (TESz. 3: 127).

Rakaca vize 1816: *Rakattza vize* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra található patak, Szalonnánál ömlik a Bódvába'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagjának előzménye valószínűleg egy *Rákos-patak* értelmű szláv **Rakovica* hn. (vö. FNESz. 2: 396). Utótagja a *víz* földrajzi köznév *-e* birtokos személyjellel ellátott alakja, mely itt 'patak' értelemben használatos.

Rigó 1816: *Rigó* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Cseresnyés és Beke-kút közötti rét'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév, mely a terület jellemző élővilágára utal. Az alapjául szolgáló madárnév a *rigó* 'feketerigó, sárgarigó' (TESz. 3: 414).

Rövid-hosszak 1816: *Rövid hosszak* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Beke-kút környékén, Pap révétől Ny-ra fekvő szántófield'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *rövid* 'hosszirányban kicsi vagy a megsokottnál kisebb méretű' (TESz. 3: 459) melléknév. Utótagja a *hossz(ú)* közszó többes számú alakja, mely ebben az esetben a művelt földterület hosszúság, keskeny alakjára utal (vö. PESTY 1988). A többes szám jelével ellátott alak magyarázata, hogy a terület több hasonló alakú egységből áll, ezeket

azonban külön nem nevezik meg. Azt, hogy az utótag eredeti, közsői jelentése már elhomályosult, jelzi a vele ellentétes értelmű jelzői bővítményrész. A helynév jelentése tehát az, hogy 'a *Hosszak* nevű földön található kisebb terület'.

Rudabányai-völgy 1816: *Rudabányai-völgy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Rudabányai-hegység közelében fekvő völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Rudabánya* helynév (vö. FNESz. 2: 429) *-i* melléknévképzős alakja. Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177). Az elnevezés arra utal, hogy a völgy a közeli Rudabánya település felé vezet. A terület másik megnevezése **Bányai-völgy**.

Seres-patak 1816: *Seres patak* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Kis-hegy és Lipóc-patak közti Seres-völgyben található patak'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja megegyezik a *Seres-völgy* első névrészével, mivel a patak arról a területről kapta a

nevét, amelyen átfolyik. Utótagja a *patak* 'folyónál kisebb folyóvíz' jelentésű földrajzi köznévi (TESz. 3: 127).

Seres-völgy 1816: *Seres völgy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Kis-hegy és Lipóc között fekvő völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja az egykori serfőző műhely helyének emlékét őrzi. Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177).

Somos-hegy 1816: *Somos hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ÉK-re fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület jellemző növényzetére utal. Előtagja a *som* növénynévi (TESz. 3: 570) *-s* melléknévképzővel ellátott alakja. Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). Az elnevezés utalhat mind a *Nagy-Somos*, mind a *Kis-Somos* dombjára.

Sós-pallag 1816: *Sós pallag* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Garadna és Nagy-Csákánylása közötti terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *só* 'állatok etetésére használt só' (TESz. 3: 564) közszó -s melléknévképzővel ellátott alakja. Utótagja a *parlag* 'műveletlenül hagyott szántó föld, ugar' közszó (TESz. 3: 109) *pallag* ejtésű alakja (vö. ÚMTSz.: 4: 380). Az elnevezés arra az erdő melletti legelőre utal, ahol régen sóztak (vö. ÚMTSz. 4: 938), azaz állatokat sóval etettek (vö. SELMECZI KOVÁCS 2002: 435).

Sós-tó 1816: *Sós tó*, 1816: *Soós tó* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Girindi-földek és Rigó között található tó'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *só* 'szik-só' (TESz. 3: 564) közszó -s melléknévképzővel ellátott alakja. Utótagja a *tó* 'állóvíz' földrajzi köznévi (TESz. 3: 928). Az elnevezés az elbeszélések szerint arra utal, hogy valamikor egy sószállító szekér borult a tóba (TRONKOS JÁNOS és GOMBKÖTŐ ISTVÁN adatközlők elbeszélése alapján). Valószínűbb az a magyarázat, hogy az elnevezés a tó jellegzetes sós vizére utal. Ezt a feltevést támaszthatja alá az a tény, hogy a szomszédos Szalonna közelében enyhén sós vizű forrás van

(FNESz 2: 517), és a tó környéke sós, mocsaras terület.

Sós-tó melléke 1816: *Soós-tó melléke* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Girindi-földek és Rigó között található tó menti mocsaras terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Sós-tó* mikronév, utótagja a *mellék* 'környék, valaminek a közelében lévő hely' (TESz. 2: 882) földrajzi köznévi -e birtokos személyjeles alakja.

Spisák-kút 1816: *Spisák-kút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Korlát-hegytől D-re található forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Spisák* személynév, mely ma is adatolható Szendrőben (vö. Tk.). Utótagja a *kút* közszó (TESz. 2: 685), mely ebben az esetben 'forrás' értelemben használatos. Az elnevezés a Spisák nevű tulajdonos földjén lévő forrásra utal.

Spisák ortása 1816: *Spisák ortása* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Korlát-hegy melletti műveletlen terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Spisák* családnév, utótagja az *irt ~ ort* 'növényt tömegesen kivág' (TESz. 2: 235) ige -ás deverbális névszóképzővel ellátott *ortás* alakja (vö. ÚMTSz. 4: 212), amely a köznyelvi *irtás*-sal azonos értelmű. Az ige két alakváltozata közül az *ort* lehetett az eredetibb, ebből fejlődhetett ki az *irt* forma (vö. TESz. 2: 236). Az 1816-os határtérképen több irtásgazdálkodásra utaló dülónév is szerepel, ez az elnevezés is arra utal, hogy a földterületet műveletlenül hagyták (vö. SELMECZI KOVÁCS 2002: 409).

Sütő-hegy 1864: *Sütő-hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől K-re, a Szeméttelptől É-ra fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *süt* 'erősen melegít' ige (TESz. 3: 634) -ő folyamatos melléknévi igenév képzőjével ellátott alakja. Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). Az elnevezés PESTY gyűjtése szerint arra utal, hogy a domb déli fekvése miatt állandóan ki van téve a napsütésnek (vö. PESTY 1988:

314). A hely másik elnevezése **Sütő-tető**.

Sütő-tető 1864: *Sütő tető* MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől K-re, a Szeméttelptől É-ra fekvő domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja megegyezik a *Sütő-hegy* helynév első névrészevel. Utótagja a *tető* 'hegynek felső része, csúcsa' közszó (TESz. 3: 911). A hely másik elnevezése **Sütő-hegy**.

Szalonna-völgy 2002: *Szalonna-völgy* (MIZSER 2002: 358) 'Szendrőtől É-ra fekvő völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Szalonna* településnév (vö. FNESz. 2: 517), utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177). Az elnevezés arra utal, hogy a völgy a szomszédos Szalonna településhez vezet.

Szégyen-kút 1816: *Szégyen kút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő É-i határában, a Kővágó-dűlőtől É-ra, a vasút Ny-i oldalán található forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *szégyen*

'megszégyenülés, szégyellni való helyzet' szégyenletes, gyalázatos tett' közszó (TESZ. 3: 697). Utótagja a *kút* közszó (TESZ. 2: 685), mely ebben az esetben 'forrás' értelemben használatos. Az elnevezés motivációja nem világos, de valamilyen e helyen történt eseményre utalhat, talán arra, hogy ott valakit, valakiket megszégyenítettek.

Szégyen-kúti-dűlő 2002: *Szégyen-kúti-dűlő* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő É-i határában, a Kővágódűlőtől É-ra fekvő szántó föld'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Szégyen-kút* mikronév *-i* melléknév-képzős alakja, utótagja a *dűlő* 'meghatározott nagyságú szántó föld' földrajzi köznév (TESZ. 1: 697). Az elnevezés a forrás körüli szántóföldet jelöli.

Szénégetők völgye 2002: *Szénégetők völgye* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő D-DK-i határában, a Garadna mögött fekvő völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *szénégető* 'faszenet égetéssel előállító mesterember' foglalkozásnév, amely családnév-ként is használatos (vö. RMCsSz. 993) többes számú alakja. Utótagja a *völgy*

'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznév (TESZ. 3: 1177). Az elnevezés az e helyen folytatott tevékenységre utal.

Szentmiklós 1323: *Scenmikolous* (GYÖRFFY 1: 807), 1863: *Szent Miklós* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Bódva Ny-i oldalán, Büdöskútpuszta alatti puszta'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév. Alapja a 14. században még fennállt, a 18. századra elpusztult középkori település, mely templomáról, az pedig a védőszentjéről kapta a nevét (vö. BODNÁR-WOLF 2002: 103). Ez a fajta névadás meglehetősen gyakori volt a nyelvterület más részein is, hiszen a templom mindig fontos szerepet töltött be egy közösség életében: temetkezési helyként szolgált, tartozékaival együtt vagyontárgynak minősült, védelmet nyújtott és itt tartották az ünnepeket is (vö. MEZŐ 1996: 30–35, 169).

Szentmiklós-puszta 1816: *Szent Miklós puszta* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Bódva Ny-i oldalán, Büdöskútpuszta alatti puszta'

Szerkezeti változással, kiegészítéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Szentmiklós* egykori falunév. A telepü-

lés elpusztulása után egészülhetett ki a *Szentmiklós* településnév a *puszta* 'major' (TESz. 3: 317) jelentésű földrajzi köznévvé utótaggal. Ez a kiegészülés jellegzetesen az önállóságukat veszített települések névtípusa.

Szőlőhegy 1962: *Szőlőhegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Közép-hegy melletti domb'

Jelentéshasadással keletkezett helynév, mely a területen folytatott szőlőtermesztésre utal. Az alapjául szolgáló összetett szó előtagja a *szőlő* 'gyümölcsként fogyasztott és bor készítésére használt ősszel érő fürtös bogótermés' növénynév (TESz. 3: 794). Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévvé (TESz. 2: 82). A terület másik elnevezése **Tót-hegy**.

Szuhogyi-patak 2002: *Szuhogyi-patak* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, az Unombánom és a Hideg-völgy között található, Bódvába torkolló patak'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Szuhogy* településnév (vö. FNESz. 2: 602) -i melléknévképzős alakja. Utótagja a *patak* 'folyónál kisebb folyóvíz' jelentésű földrajzi köznévvé (TESz. 3: 127).

Az elnevezés arra utal, hogy a patak a szomszédos Suhogy település felől érkezik Szendrő határába.

Szuhogyi-völgy 2002: *Szuhogyi-völgy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő és Suhogy közti völgy neve a Suhogyi-patak mentén'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Szuhogy* településnév (vö. FNESz. 2: 602) -i helynévképzős alakja. Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévvé (TESz. 3: 1177). Az elnevezés arra utal, hogy a völgy a szomszédos Suhogy település közelében fekszik.

Szuhogy-láp 2002: *Szuhogy-láp* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, az Unombánom ÉNy-i részénél fekvő vizenyős terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Szuhogy* településnév (vö. FNESz. 2: 602). Utótagja a *láp* 'mocsár' (TESz. 2: 720) földrajzi köznévvé. Az elnevezés arra utal, hogy a láp a szomszédos Suhogy felé vezető út mentén fekszik.

Téglaszín 1902: *Téglaszín telep*; 1944: *Téglaszín* (MIZSER 2002: 358)

—'Szendrőtől É-ra, a Kis-somos alatti terület, a mai kenyérgyár helye'

Jelentéshasadással keletkezett helynév. Az alapjául szolgáló összetett szó a *téglaszín* 'téglaszáritásra- és tárolásra használt szín' (SzT. 13: 10) közszó. Az elnevezés a terület funkciójára utal. A terület másik megnevezése a **Téglavető**.

Téglavető 1816: *Téglavető* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Kis-somos alatti terület, a mai kenyérgyár helye'

Jelentéshasadással keletkezett helynév. Alapja a *téglavető* 'telep, ahol téglát készítenek' (SzT. 13: 10) közszó. Az elnevezés a területen folytatott tevékenységre utal. Másik elnevezése a **Téglaszín**.

Telekes-patak 2002: *Telekes-patak* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Telekes-völgyben található patak, mely a Bódvába torkollik'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a patak pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja valószínűleg megegyezik a *Telekes-völgy* első névrészával, ha a patak arról a helyről kapta a nevét, ahol átfolyik. Az is elképzelhető, hogy a völgy neve ke-

letkezett metonimikus névátvitellel a patak nevének első névrészával. Utótagja a *patak* 'folyónál kisebb folyóvíz' jelentésű földrajzi köznévi (TESz. 3: 127).

Telekes-völgy 2002: *Telekes-völgy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Korlát-hegy és Közép-hegy mögött húzódó völgy'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Telekes* helynév. Utótagja a *völgy* 'hegyek, magaslatok közötti, alacsonyabban fekvő terület' földrajzi köznévi (TESz. 3: 1177).

Tomori-kút 1816: *Tomori kút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő Ny-i határában, a Közép-hegyen található ásott kút'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Előtagja a *Tomori* családnév (vö. RMCsSz. 1073), mely ma is adathozható Szendrőben (vö. Tk.). Utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' közszó (TESz. 2: 685). A kút másik elnevezése **Gémeskút**.

Tót-hegy 1864: *Tót hegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Közép-hegy melletti domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely birtoklásra utal (vö. PESTY 1988: 316). Előtagja a *Tót* családnév (vö. RMCsSz. 1080), mely ma is adatható Szendrőben (vö. Tk.). Utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznévi (TESz. 2: 82). A terület másik elnevezése **Szólóhegy**.

Tót-hegy alja 1816: *Tót hegy allya* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, a Tót-hegy alatti szántóföld'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Tót-hegy* mikronév, utótagja az *alj* 'valami alá tartozó területrészt' közszó (TESz. 1: 121).

Tövises-kút 1816: *Tövises kút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Major feletti területen található kút'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja megegyezik a *Tövises-pallag* első névrészával, mivel a kút arról a területről kapta a nevét, ahol található. Utótagja a *kút*

'földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' közszó (TESz. 2: 685).

Tövises-pallag 1816: *Tövises pallag* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Major feletti, Alsó-páttól D-re fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *tövis* 'tüskés növény' (TESz. 3: 977) közszó -s melléknévképzővel ellátott alakja. Utótagja a *parlag* 'műveletlenül hagyott szántóföld, ugar' közszó (TESz. 3: 109) *pallag* ejtésű alakja (vö. ÚMTSz.4: 380). Az elnevezés a rossz földminőségre utal (vö. SELMECZI KOVÁCS 2002: 407).

Unombánom 2002: *Unombánom* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D Ny-ra, a Szuhogyi-patak és Barátbérc közötti terület'

Metaforikus névadással keletkezett helynév. Előtagja valószínűleg az *un* ige. A helynév második néveleme, a *bánom* a föld csekély értékére, rossz minőségére utal (vö. INCZEFI: 1970: 87). A névadás motivációja a területről alkotott vélemény, az elégedetlenség (vö. INCZEFI: 1970: 87). A terület másik elnevezése **Unombánom-tábla**, **Unombánom bérce**.

Unombánom-tábla 1816: *Unombánom tábla* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Szuhogyi-patak és Barát-bérc közötti terület'

Szerkezeti változással, kiegészüléssel keletkezett helynév. Előtagja az *Unombánom* helynév, mely a *tábla* 'földterület' jelentésű földrajzi köznévvel kapcsolódott össze, kiegészülés eredményeképpen. (TESz. 3: 818). A terület másik elnevezése **Unombánom, Unombánom bércé.**

Unombánom bércé 1816: *Unombánom bértze* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, a Szuhogyi-patak és Barát-bérc közötti domb'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja az *Unombánom* helynév, utótagja a *bérc* 'magasabb fekvésű köves, bokros hely' közszó (TESz. 1: 282) birtokos személyjellel ellátott alakja.

Urbán 1853: *Urban* (VERES–VIGA 2002: 58) — 'Szendrő Ny-i határában, az Akasztó-domb és a Kő-kút között fekvő szántó föld'

Metonimikus névadással keletkezett helynév, mely birtoklásra utal. Az alapjául szolgáló szó valószínűleg az *Orbán* személynév (vö. RMCsSz.: 788, 1105) *Urbán* ejtésű alakja.

Urbán alja 1816: *Urbán allya* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől Ny-ra, az Urbántól K-re fekvő terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja az *Urbán* helynév, utótagja az *alj* 'valaminél alacsonyabban fekvő terület' közszó (TESz. 1: 121) birtokos személyjeles alakja.

Ürgevár 1900: *Ürgevár* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől DNy-ra, Lipóc és Hideg-völgy között található domb'

Metonimikus névátvitellel keletkezett helynév, mely a domb jellemző állatvilágára utal. Az alapjául szolgáló összetett szó előtagja az *ürge* 'fürgemezei rágcsáló' állatnév (TESz. 3: 1054). A második, *vár* névrész arra utal, hogy az elnevezés egy dombot jelöl. A terület másik neve **Kis-hegy.**

Vadaskert 1816: *Vadas kert* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől K-re, az Ádám-domb területén lévő erdő-rész'

Jelentéshasadással keletkezett helynév, mely a terület egykori funkciójára utal. Az alapjául szolgáló összetett szó előtagja a *vad* 'vadon élő állat' (TESz. 3: 1062) -s melléknév-

képzővel ellátott alakja. Utótagja a *kert* közszó, mely ebben az esetben bekerített területet jelent (vö. TESz. 2: 463). Az elnevezés arra utal, hogy a terület egykor bekerített erdő volt, ahol állatokat legeltettek (vö. SELMECZI KOVÁCS 2002: 431).

Vadas-kút 1900: *Vadas kút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől K-re, az Ádám-domb területén lévő kút'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja megegyezik a *Vadaskert* helynév első névrészával, mivel a kút arról a területről kapta a nevét, ahol található. Utótagja a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör, amelyből az összegyűlt talajvíz felszínre hozható' közszó (TESz. 2: 685).

Varbóci útnál 1816: *Varbóczi utnál* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, Szalonna és Varbóc irányába vezető út menti terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Varbóc* településnév (vö. FNESz. 2: 733) *-i* melléknévképzős alakja. Utótagja az *út* 'közlekedés számára létesített sáv' (TESz. 3: 1038) földrajzi köznév *-nál* határozóraggal ellátott alakja.

Várhegy 1816: *Várhegy* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, Kis-Somostól D-re, Ádám-hegytől ÉNy-ra fekvő domb'

Metonimikus névadással keletkezett helynév, mely a dombon egykor álló várra utal. Az alapjául szolgáló összetett szó előtagja a *vár* 'falakkal, bástyákkal megerősített, katonai védekezésre alkalmas hely' (ÉKsz. 1466) közszó, utótagja a *hegy* 'dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén' földrajzi köznév (TESz. 2: 82).

Vár-oldalra járó 1816: *Vár oldalra járó* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Várhegy alatti földterület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *Vár-oldal* mikronév, melynek első névrésze megegyezik a *Várhegy* első névelemével, mivel az elnevezés ennek a dombnak a lejtőjét jelöli. Az előtag második névrésze az *oldal* 'hegy lejtője' TESz. 2: 1075) földrajzi köznév *-ra* határozóraggal ellátott alakja. Utótagja a *járó* földrajzi köznév (vö. ÚMTSz. 2: 1137), amely azt jelzi, hogy a kérdéses földdarab vége a Vár-oldalnál van.

Város-tag 2002: *Várostag* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől K-re, a Baltacin és Sütő-hegy közötti legelő'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *város* 'falunál, községnél nagyobb (lélekszámú), különleges jogállású település' (ÉKsz.: 1468) földrajzi köznév. Utótagja a *tag* 'tagosított földterület(nek nagyobb darabja)' (ÉKsz.: 1323) közszó. Az elnevezés a város közös tulajdonában lévő földet jelöli.

Verbéna-híd (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Verbéna-patakon átívelő híd'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja megegyezik a *Verbéna-patak* első névrészával, mivel a híd arról a patakról kapta a nevét, melynél épült. Utótagja a *híd* 'valamely útnak folyó stb. fölötti áthaladását biztosító műszaki építmény' (TESz. 2: 108).

Verbéna-patak (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, az Ivánkánál a Bódvába torkolló patak'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *verbéna* 'kerti vassfü' növénynév (ÉKsz. 1483). Utótagja a *patak* 'folyónál kisebb fo-

lyóvíz' jelentésű földrajzi köznév (TESz. 3: 127). Az elnevezés a patak környékének jellemző növényére utal.

Veres-part (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől É-ra, a Pap réve és Körméni-árok közti terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév. Előtagja a *veres* ~ *vörös* színnév, utótagja a *part* földrajzi köznév, mely ebben az esetben a terület *Bódva* folyó melletti elhelyezkedésére utal. Az elnevezés motivációja az itteni vörös nyiroktalaj (vö. SELMECZI KOVÁCS 2002: 407).

Vizen innen kontra Vizen innen kontra 1816 (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrő É-i határában, a Bódva Ny-i partján, Németváros alatti terület'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja a *Bódva* folyóra utal, utótagja valószínűleg a német *Kante* 'valaminek a széle, szegélye' szó *kontra* ejtési változata (vö. BALASSA 2002: 379).

Zákány-kút 1864: *Zákány kút* (MIZSER 2002: 358) — 'Szendrőtől D-re, a Bódvától Ny-ra, Nagy-Zákányréten található forrás'

Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynév, mely a terület pontos elhelyezkedésére utal. Előtagja megegyezik a *Nagy-Zákány-rét* utótagjának első névrészével, mivel az el-

nevezés az ezen a területen található forrást jelöli. Utótagja a *kút* közszó (TESz. 2: 685), mely ebben az esetben 'forrás' értelemben használatos.

Irodalom

- ÁSz.= FEHÉRTÓI KATALIN (2004), *Árpád-kori személynévtár (1000-1301)*. Budapest.
- ÉKSz.=*Magyar Értelmező Kéziszótár*. Budapest. 1972.
- FÉNYES ELEK (1851), *Magyarország Geographiai szótára IV*. Pest.
- FNESz.= KISS LAJOS (1988), *Földrajzi nevek etimológiai szótára I-II*. Budapest.
- GYÖRFFY GYÖRGY (1966), *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN (2007), *Helynevek nyelvi elemzése*. Második kiadás. Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA (2005), *Korai magyar helynévszótár 1000- 1350. I. Abaúj- Csongrád vármegye*. Debrecen.
- INCZEFI GÉZA (1970), *Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata (Makó környékének földrajzi nevei alapján)*. Budapest.
- KÁLMÁN BÉLA (1989), *A nevek világa*. Debrecen.
- KNIEZSA ISTVÁN (1938), *Magyarország népei a XI. században. II. emlékkönyv Szent István halálának kilencszázadik évfordulóján*. Budapest.
- Magyarország történeti statisztikai helységnevtára (1996), 9. Borsod-Abaúj-Zemplén megye*. Budapest.
- MEZŐ ANDRÁS (1996), *A templomcím a magyar helységnevekben (11-15. század)*. Budapest.
- PESTY FRIGYES (1988), *Borsod vármegye leírása 1864-ben*. Miskolc.
- PÓCZOS RITA (2001), *Az Árpád-kori Borsod és Bodrog vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. Debrecen.
- RÁCZ ANITA (2008), *Helynévképzők az ómagyar kori népnévi eredetű helynevekben: MNyj. 46 (2008): 103-124.*
- RMCsSz.= KÁZMÉR MIKLÓS (1993), *Régi magyar családnevek szótára. XIV-XVII. század*. Budapest.
- SZABÓ ISTVÁN (1966), *A falurendszer kialakulása Magyarországon X-XV. század*. Budapest.
- Szendrő monográfiája*, szerk. VERES LÁSZLÓ–VIGA GYULA. Szendrő. 2002.
- Szendrő*, szerk. HORVÁTH MIHÁLY. Miskolc, 1990.

Szt.=*Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár 13.* szerk. SZABÓ T. ATTILA. Kolozsvár. 2009.

TESz.= *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I-III.* Főszerk. BENKŐ LORÁND. Budapest. 1967-76.

Tk.=*Telefonkönyv, Borsod-Abaúj-Zemplén megye.* 2009.

TNyt. 1.= *A magyar nyelv történeti nyelvtana I.* Főszerk. BENKŐ LORÁND. Budapest.

ÚMTSz.= *Új magyar tájszótár I-IV.* Főszerk. B. LŐRINCZY ÉVA. Budapest, 1979-.

www.szendro.hu